

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Ν. ΡΟΥΣΣΟΣ, Ἀθῆναι

ΜΕΝΩΝ, Ο ΜΑΘΗΤΗΣ ΤΟΥ ΓΟΡΓΙΑ

1. Ἡ συνάντηση με τὸ Σωκράτη.

Ὁ Πλάτων ἔχει δώσει σ' ἓναν ἀπὸ τοὺς διαλόγους του τὸ ὄνομα Μένων. Αὐτὸ τὸ ὄνομα ἀνήκει σ' ἓνα πρόσωπο, ποὺ μέσα στὸ διάλογο συνομιλεῖ με τὸ Σωκράτη γιὰ τὸ πρόβλημα τῆς ἀρετῆς. Εἶναι γνωστὸ ὅτι ὁ φιλόσοφος τῶν ἰδεῶν δίνει στοὺς διαλόγους του τίς πιὸ πολλές φορές ὀνόματα ἀπὸ τὸν κύκλο τῶν πραγματικῶν ἢ πλασματικῶν συνομιλητῶν τοῦ δασκάλου του¹. Αὐτὸ κάνει καὶ στὴν περίπτωση τοῦ Μένωνα. Καθὼς ἀναζητοῦμε στὸ πλατωνικὸ κείμενο τὴ μορφή αὐτοῦ τοῦ συνομιλητῆ τοῦ Σωκράτη, μαθαίνομε (70 a-c καὶ 71 d) ὅτι πρόκειται γιὰ ἓνα νεαρὸ ἄρχοντα ἀπὸ τὴ Θεσσαλία, μαθητὴ τοῦ Γοργία.

Προχωρώντας στὴν ἀνάγνωση τοῦ διαλόγου, γνωρίζομε πιὸ καλὰ τὸ πρόσωπο τοῦ Μένωνα. Εἶναι γιὸς τοῦ Ἀλεξιδήμου (76 e), ἡ οἰκογένειά του συνδέεται φιλικὰ με τὴ βασιλικὴ αὐλὴ τῆς Περσίας (78 d) καὶ με τὸν Ἄνυτο (92 d καὶ 100 b), τὸ δημοκρατικὸ πολιτικὸ τῆς Ἀθήνας, ποὺ στὴ δίκη τοῦ Σωκράτη ἦταν ἓνας ἀπὸ τοὺς τρεῖς κατηγοροῦς². Τὸ Μένωνα κατὰ τὴ συνάντησή του με τὸ Σωκράτη τὸν συνοδεύουν πολλοὶ δοῦλοι (82 a), πράγμα ποὺ ὑποδηλώνει τὸν πλοῦτο καὶ τὴν κοινωνικὴ ὑπεροχὴ τῆς οἰκογένειάς του. Ὁ ἴδιος περιγράφεται ἀπὸ τὸν Πλάτωνα ὡς ἔφηβος, ποὺ ἡ ὁμορφιά του τραβᾷ πολλοὺς ἐραστές (76 b καὶ 80 c), καὶ ἀνάμεσα τους πρῶτο καὶ καλύτερο τὸν ταγὸ τῆς Λάρισας, τὸν Ἀρίστιππο (70 a-c), ἀπὸ τὴν ἀριστοκρατικὴ γενιὰ τῶν Ἀλευαδῶν³.

1. Ἔτσι ὀνομάστηκαν οἱ πλατωνικοὶ διάλογοι *Γοργίας*, *Εὐθύδημος*, *Εὐθύφρων*, *Θεαίτητος*, *Ἰππίας*, *Ἴων*, *Κρατύλος*, *Κριτίας*, *Κρίτων*, *Λάχης*, *Λῦσις*, *Μενέξενος*, *Παρμενίδης*, *Πρωταγόρας*, *Τίμαιος*, *Φαῖδρος*, *Φαίδων*, *Φίληβος*, *Χαρμίδης*. Πρβλ. K. Schilling, *Platon. Einführung in seine Philosophie*, Wurzach/Württemberg, Birnbach 1948, 31 ἐπ.

2. Βλ. Πλάτων, *Ἀπολογία Σωκράτους* 18 b, 23 c, 25 b, 28 a, 31 a, 34 a καὶ 36 a. Ξενοφῶν, *Ἀπολογία Σωκράτους* 29 ἐπ. Πρβλ. R. S. Bluck, *Plato's Meno*. Edited with introduction and commentary, Cambridge Univ. Press 1961, 126 ἐπ. J. Klein, *A commentary on Plato's Meno*, London, Oxford Univ. Press 1965, 223 ἐπ.

3. Βλ. J. Toepffler, *Aleuadai*, RE 1 (1894) 1372-1374. R. G. Kent, *A history of Thessaly from the earliest historical times to the accession of Philip V. of Macedonia*. Diss. Pennsylvania, Lancaster, Press of the New Era Printing Company 1904, 7. K. J. Beloch, *Griechische Geschichte* 3/1, Berlin/Leipzig 1922², 21 ἐπ.

Οί είδήσεις αὐτὲς μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ ἐντάξωμε τὸ Μένωνα στοὺς Μενωνίδες τῆς Φαρσάλου⁴, ἀριστοκρατικὴ οἰκογένεια ποὺ ἦταν δεμένη μ' ἐκείνη τῶν Ἀλευαδῶν τῆς Λάρισας μὲ φιλία καὶ ἐπιγαμίες⁵. Ἡ φιλία τοῦ σπιτιοῦ τοῦ Μένωνα μὲ τὴν περσικὴ αὐλὴ ἔχει τὴν ἀρχὴ τῆς στὸν καιρὸ τῆς εἰσβολῆς τῶν Περσῶν στὴν Ἑλλάδα (480), ὅποτε οἱ ἀριστοκράτες τῶν θεσσαλικῶν πόλεων, βλέποντας ἀβέβαιο τὸ μέλλον τῆς κυριαρχίας τους, καθὼς οἱ πενέστες, οἱ πιὸ φτωχοὶ πολῖτες, ἀσκοῦσαν ὄλο καὶ πιὸ μεγάλη πίεση, ἀναζήτησαν ἓνα στήριγμα στὸ πρόσωπο τοῦ εἰσβολέα⁶. Ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν πόλιν τῆς Ἀθήνας ἡ φιλία τῆς φαρσαληνῆς οἰκογένειας πρέπει νὰ ἔχη τὶς ρίζες τῆς σ' ἐκεῖνο τὸν καιρὸ. Ἀπὸ τὸ Δημοσθένη⁷ μαθαίνομε ὅτι κάποιος Μένων Φαρσάλιος, ἀσφαλῶς πρόγονος τοῦ δικοῦ μας, μ' ἓνα σῶμα ἀπὸ τρακόσους πενέστες, ποὺ τὸ συντηροῦσε μὲ ἐξοδὰ του καὶ τὸ διοικοῦσε ὁ ἴδιος, βοήθησε τοὺς Ἀθηναίους τοῦ Κίμωνα (476) νὰ νικήσουν τοὺς Πέρσες στὴν Ἡϊόνα, κοντὰ στὴν Ἀμφίπολη. Οἱ Ἀθηναῖοι τὸν ἔκαναν τότε ἐπίτιμο

4. Ὁ Μένων ὀνομάζεται *Φαρσάλιος* μόνο ἀπὸ τὸ Διογένη τὸ Λαέρτιο (2, 50). Ἀπὸ τὸν Πλάτωνα, τὸν Ξενοφῶντα καὶ τὸν Κτησία (ἀπόσπ. 16 καὶ 27 Jacoby), συγγραφεῖς συγχρόνους τοῦ Μένωνα, ἀναφέρεται ἀπλῶς μὲ τὸ ἐθνικὸ *Θετταλός*, ποὺ τὸ μεταφέρουν στὰ κείμενά τους ἀργότερα ὁ Πλούταρχος (*Περὶ πολυφιλίας* 1) καὶ ὁ Ἀθήναιος (11, 505 a), καθὼς ἀντλοῦν ὁ πρῶτος ἀπὸ τὸν Πλάτωνα καὶ ὁ δεύτερος ἀπὸ τὸν Ξενοφῶντα. Στὸ Διόδωρο τὸ Σικελιώτη γίνεται *Λαρισαῖος* καὶ στὸ λεξικὸ Σούδα, μολονότι σ' αὐτὸ τὸ λῆμμα στηρίζεται στὸν Ξενοφῶντα, ἀναγράφεται ὡς *Ἀθηναῖος*. Τέλος στὸν Ἑρμογένη (*Περὶ ἰδεῶν* 2, 9) δὲν παίρνει κανένα ἐπίθετο. Ὅτι βέβαια ὅλοι αὐτοὶ οἱ συγγραφεῖς ἐννοοῦν τὸ ἴδιο πρόσωπο, δὲν χωρεῖ ἀμφιβολία, μιά καὶ προϋποθέτουν τοὺς δεσμούς του μὲ τὸν Ἀρίστιππο τῆς Λάρισας, μὲ τὸν Κύρο καὶ μὲ τὸ Γοργία. Σύμφωνα μὲ αὐτὰ τὰ στοιχεῖα τῇ βάσει τῆς ἀλήθειας γιὰ τὴν καταγωγὴ τοῦ Μένωνα τὴν ἀποτελοῦν οἱ μαρτυρίες ποὺ μᾶς προσφέρουν οἱ σύγχρονοί του συγγραφεῖς, γιὰτὶ αὐτοὶ τὸν γνώρισαν καὶ μίλησαν μαζί του. Ἐτσι γιὰ τὸ *Ἀθηναῖος* τῆς Σούδας δὲν μπορεῖ νὰ γίνη λόγος. Ἀλλὰ καὶ τὸ *Λαρισαῖος* τοῦ Διοδώρου τὸ ἀποκλείουν οἱ είδήσεις τοῦ πλατωνικοῦ κειμένου. Γιατὶ ὅταν ὁ Σωκράτης (70 b) παρουσιάζει τοὺς Λαρισαῖους ὡς συμπολίτες τοῦ Ἀριστίππου, φίλου τοῦ Μένωνα, (οἱ τοῦ σοῦ ἐταῖρον Ἀριστίππον πολῖται Λαρισαῖοι), σημαίνει ὅτι δὲν λογαριάζει μ' αὐτοὺς καὶ τὸ συνομιλητὴ του. Αὐτὸ τὸ χωρίο τὸ πρόσεξε μόνο ὁ Bluck 122, σημ. 1, πρβλ. 199. Ὁ E. Bruhn, *De Menone Larisaeo*, στὸν τόμο *Χάριτες*, Fr. Leo zum 60. Geburtstag dargebracht, Berlin, Weidmann 1911, 1-7, καὶ ὁ Θ. Ἀξενίδης, *Ἡ πελασγὶς Λάρισα καὶ ἡ ἀρχαία Θεσσαλία*. Κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ ἱστορία 1, Ἀθῆναι 1947, 141 καὶ 246, ποὺ τὸν κάνουν Λαρισαῖο, ἀγνοοῦν αὐτὸ τὸ χωρίο τοῦ Πλάτωνα. Λοιπὸν ὁ Διογένης, ποὺ, ὅπως εἶναι γνωστὸ, ἀντλεῖ ἀπὸ ἀρχαιότερες ἐπιτομές, ὅταν λέει ὅτι ὁ Μένων εἶναι Φαρσάλιος, πρέπει νὰ στηρίζεται σὲ κάποια ἀξιόπιστη πηγὴ, ἀγνωστὴ σ' ἐμᾶς.

5. Βλ. Kent 16 ἐπ., ἰδιαίτερα 21. M. Sordi, *La lega tessala*, Roma, Studi pubblicati dall' Istituto Italiano 1958, 139 ἐπ., ἰδιαίτερα σημ. 3. Y. Béquignon, *Pharsalos*, RE Suppl. 12 (1970) 1058.

6. Βλ. Ἡρόδοτος 7, 130 καὶ 172. E. Meyer, *Theopomp's Hellenika*, Halle 1909, 245. Beloch 2/1, 41 ἐπ. Ἀξενίδης 100 ἐπ. Sordi 91 ἐπ. Bluck 121 καὶ 261.

7. *Περὶ συντάξεως* 23. Κατ' Ἀριστοκράτους 199. Πρβλ. Kent 3 καὶ 20. Meyer 226.

πολίτη τῆς Ἀθήνας. Ἀργότερα, στὴν ἀρχὴ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου (431), ὅταν ὁ βασιλιάς τῆς Σπάρτης Ἀρχίδαμος πάτησε τὴ γῆ τῆς Ἀττικῆς, ἓνα σῶμα ἀπὸ Θεσσαλοὺς ἦρθε νὰ βοηθήσῃ τοὺς Ἀθηναίους (Θουκ. 2, 22). Ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς ἓνας δεύτερος Μένων Φαρσάλιος ὁδηγοῦσε τοὺς συμπολίτες του. Ὑποθέτουν ὅτι πρόκειται γιὰ τὸν παπποῦ τοῦ πλατωνικοῦ⁸ καὶ ὅτι ἡ φιλία τῆς θεσσαλικῆς μὲ τὴν ἀθηναϊκὴ οἰκογένεια ἀρχίζει μὲ τὴ γνωριμία ἐκείνου τοῦ Μένωνα μὲ τὸν Ἀνθεμίωνα, τὸν πατέρα τοῦ Ἀνύτου⁹.

Σύμφωνα μὲ τὶς εἰδήσεις τοῦ πλατωνικοῦ κειμένου (70 a-c καὶ 71 d) ὁ Μένων ὀφείλει τὴ μόρφωσή του στὸ Γοργία. Ὁ μέγας σοφιστὴς πέρασε στὴ Λάρισα τὰ πιὸ ὥριμα χρόνια του¹⁰ καὶ φαίνεται ὅτι ἐκεῖ στάθηκε ἐξαιρετικὰ τυχερὸς ὡς δάσκαλος. Οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς ποὺ μιλοῦν γι' αὐτὴ τὴν περίοδο τῆς ζωῆς του, τὸν μακαρίζουν. Ἡ ἐπιτυχία του βεβαιώνεται οἰκονομικὰ καὶ ἠθικὰ. Ἀπὸ τὸ μαθητὴ τοῦ Ἰσοκράτη (*Περὶ ἀντιδόσεως* 155) μαθαίνομε ὅτι κέρδισε πολλὰ χρήματα κοντὰ στοὺς πλούσιους Θεσσαλοὺς τὸν καιρὸ ποὺ ἐκεῖνοι ἦταν, ὅπως λέει, πολὺ εὐτυχισμένοι¹¹. Ἀπὸ τὸν Πλάτωνα πάλι (70 a-c) μαθαίνομε ὅτι κέρδισε τὸ θαυμασμὸ καὶ τὴ φιλία ὅχι τῶν τυχαίων ἀλλὰ τῶν πιὸ σπουδαίων προσώπων : Ἀφικόμενος γὰρ εἰς τὴν πόλιν [sc. τὴν Λάρισαν] ἐραστὰς ἐπὶ σοφίᾳ εἵληφεν Ἀλευαδῶν τε τοὺς πρώτους, ὧν ὁ σὸς ἐραστής ἐστιν Ἀρίστιππος, καὶ τῶν ἄλλων Θετταλῶν. Μὲ τὴ γνωστὴ σωκρατικὴ εἰρωνεία τοῦ ὁ συγγραφέας τοῦ διαλόγου ἀφήνει νὰ καταλάβωμε ὅτι ὁ Γοργίας ἐγίνε αἷτιος γιὰ νὰ θαυμάζουν οἱ Ἕλληνες τοὺς Θεσσαλοὺς ὅχι μόνο γιὰ τ' ἄλογα καὶ τὰ πλούτη τους ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴ μόρφωσή τους : *Πρὸ τοῦ μὲν Θετταλοὶ εὐδόκιμοι ἦσαν ἐν τοῖς Ἕλλησιν καὶ ἐθαυμάζοντο ἐφ' ἱππικῇ τε καὶ πλούτῳ, νῦν δέ, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, καὶ ἐπὶ σοφίᾳ . . . Τούτου δὲ ὑμῖν αἷτιός ἐστι Γοργίας.* Ἡ ἐπίδρασή του στὶς ἀρχοντικὰς οἰκογένειες τῆς Λάρισας καὶ τῶν ἄλλων πόλεων τῆς Θεσσαλίας φαίνεται ἀρκετὰ μεγάλη, ἂν κρίνωμε ἀπὸ μιὰ χαρα-

8. Βλ. Kent 8 ἐπ. καὶ 20. Bluck 121 καὶ 349.

9. Βλ. Πλάτων, *Μένων* 90 a. Πρβλ. Bluck 344 καὶ 349.

10. Βλ. Ed. Zeller, *Die Philosophie der Griechen in ihrer geschichtlichen Entwicklung* I, Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft 1963⁷ (=1920⁶) 1308 ἐπ. W. Nestle, *Vom Mythos zum Logos. Die Selbstentfaltung des griechischen Denkens von Homer bis auf die Sophistik und Sokrates*, Aalen, Scientia-Verlag 1966 (=1942²) 306 ἐπ.

11. Αὐτὸ τὸ λέει ὁ Ἰσοκράτης, ἐπειδὴ οἱ Θεσσαλοὶ στὰ χρόνια τῆς παραμονῆς τοῦ Γοργία στὸν τόπο τους, χρόνια τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἔμειναν μακριὰ ἀπὸ τὴν ἀλληλοσφαγὴ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων καὶ μποροῦσαν νὰ χαίρωνται τὰ πλούτη τους. Ἐξ ἄλλου στὰ χρόνια ποὺ γράφει ὁ Ἰσοκράτης, μέσα τοῦ 4ου αἰῶνα, οἱ Θεσσαλοὶ δὲν ἦταν πιά τόσο πλούσιοι ὅσο πρὶν. Βλ. Bluck 203.

κτηριστική φράση του Φιλόστρατου¹² : *Ἐγοργίαζον ἐν Θετταλία μικραὶ καὶ μείζους πόλεις*. Ἐδρα γὰρ τῇ διδακτικῇ δράσῃ του στὴ Θεσσαλία ὁ Γοργίας εἶχε τὴ Λάρισα. Αὐτὸ τὸ συμπεραίνομε ἀπὸ τὸ ὅτι ὁ Πλάτων μιλώντας (70 b) γὰρ τὸ πῶς μορφώθηκαν ἀπὸ τὸ Γοργία οἱ Θεσσαλοὶ γενικὰ καὶ ὄχι μόνο οἱ Λαρισαῖοι, μεταχειρίζεται γὰρ τὸ δάσκαλο τῇ φράσῃ *ἀφικόμενος εἰς τὴν πόλιν*¹³.

Εἶναι γνωστὸ ὅτι ὁ Γοργίας δίδασκε πολιτικὲς ἐπιστῆμες¹⁴. Μιὰ πολιτικὴ οἰκογένεια, ὅπως ἦταν ἐκείνη τοῦ Μένωνα, δὲν μποροῦσε νὰ βρῇ γὰρ τὸ νεαρὸ βλαστό τῆς πιὸ σπουδαῖο δάσκαλο ἀπὸ τὸ Γοργία¹⁵. Χωρὶς δυσκολία μποροῦμε νὰ ὑποθέσωμε ὅτι ὁ μεγάλος σοφιστὴς δίδασκε στὸ μαθητὴ του τὸ γνωστὸ μας ὄντολογικὸ Μηδενισμό του, τὸ γνωσιολογικὸ καὶ ἠθικὸ Σκεπτικισμό, τὴ Ρητορικὴ καὶ τὴν Ἑριστική¹⁶. *Λόγος δυνάστης μέγας ἐστίν*¹⁷. Αὐτὸ ἦταν ἡ μοναδικὴ πίστις τοῦ δασκάλου¹⁸. Τῇ δύναμει τοῦ λόγου λοιπὸν θὰ προσπάθῃ νὰ μεταδώσῃ καὶ στοὺς Θεσσαλοὺς μαθητὰς του. Τὴν ἐπιτυχία του τὴν ὑποδηλώνει πάλι ὁ Πλάτων (70 b), ὅταν βάzzῃ τὸ Σωκράτη νὰ λήῃ στὸ Μένωνα ὄχι χωρὶς εἰρωνεία : *Καὶ δὴ καὶ τοῦτο τὸ ἔθος ὑμᾶς εἴθικεν, ἀφόβως τε καὶ μεγαλοπρεπῶς ἀποκρίνεσθαι, ἐάν τις τι ἔρηται, ὥσπερ εἰκὸς τοὺς εἰδότας, ἅτε καὶ αὐτὸς παρέχων αὐτὸν ἐρωτᾶν τῶν Ἑλλήνων τῷ βουλομένῳ ὃ τι ἂν τις βούληται, καὶ οὐδενὶ ὅτῳ οὐκ ἀποκρινόμενος*. Γὰρ τὴν ἐξαιρετικὴ καλλιέργεια τοῦ ὕψους στὴ σχολὴ τοῦ Γοργία μᾶς μιᾶ καὶ ὁ Ἑρμογένης (*Περὶ ἰδεῶν* 2, 9). Ἐκτὸς ἀπ' αὐτὰ ὁ Γοργίας πρέπει νὰ δίδασκε στὸ Μένωνα τὴ Φυσικὴ καὶ τὴν Ψυχολογία τοῦ Ἐμπεδοκλῆ. Ἡ διαβεβαίωσις μᾶς ἔρχεται ἀπὸ τὸ πλατωνικὸ κείμενο (76 c-d). Ἀκόμα ἀπὸ ἀναφορὰς τοῦ Μένωνα σὲ ποιήματα καὶ γεωμετρικὰ προβλήματα κατὰ τὴ συνομιλία μποροῦμε, ὅπως παρατήρησε ὁ Bluck¹⁹, νὰ προϋποθέσωμε καὶ τὴ λογοτεχνικὴ καὶ τὴ μαθηματικὴ μόρφωσίν του. Τέλος ἀπὸ

12. Φιλόστρατος, *Βίοι σοφιστῶν* 1, 16 Kayser.

13. Πρβλ. Beloch 3/1, 21. Ἀργότερα, πρὸς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του, ἐγκαταστάθηκε στὴν πόλιν τῶν Φερῶν. Βλ. Nestle 307.

14. Βλ. W. Schmid-O. Stählin, *Geschichte der griechischen Literatur* I 3/1, München, Beck (Handbuch der Altertumswissenschaft VII 1/3) 1940, 61. Bluck 205 ἐπ. W. K. C. Guthrie, *A history of Greek philosophy* 3, Cambridge Univ. Press 1969, 271 ἐπ.

15. Πρβλ. Ξενοφῶν, *Κύρου Ἀνάβασις* 2, 6, 16, ὅπου ἀναφέρεται γὰρ τὸν Πρόξενο τὸ Βοιωτῖο, στρατηγὸ μαζὶ μὲ τὸ Μένωνα στὴν ἐκστρατεία, ὅτι *μειράκιον ὦν ἐπεθύμει γενέσθαι ἀνὴρ τὰ μεγάλα πράττειν ἱκανός*· καὶ διὰ ταύτην τὴν ἐπιθυμίαν ἔδωκε Γοργία ἀργύριον τῷ Λεοντίῳ.

16. Βλ. Zeller 1364 ἐπ. Nestle 307 ἐπ. Bluck 205 ἐπ. Guthrie 192 ἐπ., 269 ἐπ.

17. Γοργίας, *Ἑλένης ἐγκώμιον* 8.

18. Βλ. Schmid-Stählin 61. A. Lesky, *Geschichte der griechischen Literatur*, Bern/München, Francke 1963², 385 ἐπ. Guthrie 271 ἐπ.

19. Bluck 124 ἐπ. Klein 62, 66, 71 ἐπ.

τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ γέρος Σωκράτης συζητεῖ μὲ τὸ νεαρὸ Μένωνα τὸ πρόβλημα τῆς ἀρετῆς καὶ ἀπὸ τῆ συμπεριφορά του ἀπέναντι στὸ συνομιλητή του (71 c-d καὶ 96 d) μποροῦμε νὰ συμπεράνωμε ὅτι ὁ Μένων εἶχε ἀσκηθῇ ἀπὸ τὸ Γοργία στὴ μελέτη τῶν ἠθικῶν προβλημάτων. Τὰ θέματα τοῦ πρακτικοῦ λόγου ἦταν εὐλόγο ν' ἀπασχολοῦν ἓνα νέο μὲ κατεύθυνση τὴν πολιτική. Ὁ ἴδιος ὁ Μένων σπεύδει νὰ βεβαιώσῃ τὸν Ἀθηναῖο φιλόσοφο (80 b) ὅτι παρὰ πολλὰς φορές εἶχε μιλήσει μὲ ἐπιτυχία, καὶ μάλιστα μπροστὰ σὲ πολλούς, γιὰ τὰ προβλήματα τῆς ἀρετῆς : *Μυριάκις γε περὶ ἀρετῆς παμπόλλους λόγους εἶρηκα καὶ πρὸς πολλούς, καὶ πάνυ εὖ, ὥς γε ἐμαντῶ ἐδόκουν*. Ἐπίσης ἀπὸ τὸν τρόπο πού ὁ Μένων ἀνοίγει τὸ διάλογο μὲ τὸ Σωκράτη διαφαίνεται κάποια συστηματικότητα στὴν τοποθέτηση τῶν προβλημάτων ἀπὸ τὴ σχολή τοῦ Γοργία²⁰. Ὁ Μένων ζητᾷ νὰ μάθῃ πῶς πρέπει νὰ ἐννοήσωμε τὴν ἀρετή· ὥς γνώση, ὥς συνήθεια ἢ ὥς φυσικὸ χάρισμα : *Ἔχεις μοι εἰπεῖν, ὦ Σώκρατες, ἄρα διδακτὸν ἢ ἀρετή ; Ἡ οὐ διδακτὸν ἀλλ' ἀσκητόν ; Ἡ οὔτε ἀσκητόν οὔτε μαθητόν, ἀλλὰ φύσει παραγίγνεται τοῖς ἀνθρώποις ἢ ἄλλω τινὶ τρόπῳ ;*

Μιὰ συνάντηση τοῦ Μένωνα μὲ τὸ Σωκράτη μπορεῖ νὰ ἔγινε πραγματικά, ὅπως ἀπαιτεῖ ἡ πλατωνικὴ σκηνοθεσία, ὅταν ὁ πρῶτος βρέθηκε στὴν Ἀθήνα, φιλοξενούμενος τοῦ Ἀνύτου, Γενάρη ἢ Φλεβάρη τοῦ 402²¹. Ὑπολογίζεται²² ὅτι τότε ὁ ἐπισκέπτης ἦταν 19 χρονῶν περίπου καὶ ὁ φιλόσοφος 67. Κάποιος σοβαρὸς λόγος εἶχε φέρει τὸ νεαρὸ ἀριστοκράτη στὸ ἄστυ τῆς δημοκρατίας. Ἐκείνη τὴν ἐποχὴ ἡ Θεσσαλία κλονιζόταν ἀπὸ μεγάλες πολιτικὲς ἀναστατώσεις. Τὰ δημοκρατικὰ κόμματα στὶς θεσσαλικὲς πόλεις ἀποκτοῦσαν ὅλο καὶ πιὸ μεγάλη δύναμη. Ὁ Γοργίας, ὁ Κριτίας καὶ ἄλλοι σοφιστὲς πού ἐργάστηκαν ὥς τότε ἐκεῖ εἶχαν συντελέσει στὸ νὰ ἀφυπνισθοῦν τὰ πνεύματα καὶ νὰ συζητηθοῦν πολλὰ προβλήματα. Ἡ κατάργηση τοῦ ἀριστοκρατικοῦ πολιτεύματος πραγματώθηκε πρῶτα στὴν πόλη τῶν Φερῶν. Ἐκεῖ βγήκε μέσα ἀπὸ τὴ νέα κατάσταση ὁ τύραννος Λυκόφρων, πού, ἀφοῦ ἐνίωσε ἀρκετὰ δυνατὸς μέσα στὴν ἐπικράτειά του, θέλησε νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν πανθεσσαλικὴ ἔνωση μὲ προσωπικὴ του ἡγεμονία. Γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ ἀπὸ τὴ μιὰ ἐνεθάρρυνε τὶς προσπάθειες τῶν δημοκρατικῶν στὶς γύρω πόλεις καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη κίνησε ἀνοιχτὸ πόλεμο μὲ τὶς συντηρητικὲς κυβερνήσεις τους²³. Σὲ μιὰ ἐξαιρετικὰ φονικὴ μάχη κοντὰ στὴ Λάρισα, στὶς 3 Σεπτεμβρίου τοῦ 404, ὁ Λυκόφρων νίκησε τοὺς συνασπισμένους

20. Βλ. Bluck 1.

21. Βλ. Bluck 120 καὶ 122.

22. Βλ. Bluck 123 καὶ 199.

23. Βλ. Meyer 250 ἐπ. Beloch 3/1, 21 ἐπ.

ἀντιπάλους του²⁴. Ἡ διασταύρωση τῶν εἰδήσεων ὁδηγεῖ στὴν πάρα πολὺ πιθανὴ ὑπόθεση ὅτι, ὥς ἄμεσο ἀποτέλεσμα αὐτοῦ τοῦ γεγονότος, ἀνάμεσα στὸ 404 καὶ στὸ 402 ὑπῆρχε στὴ Λάρισα μιὰ κυβέρνησις με παραχωρήσεις στοὺς πενέστες²⁵. Ἀλλὰ οἱ Ἀλευάδες με ἀρχηγὸ τὸν Ἀρίστιππο, τὸν ἐραστὴ τοῦ Μένωνα, καθὼς ἐβλεπαν τὴν τάξιν αὐτοῦ στὰ πρόθυρα τοῦ τελικοῦ ἀφανισμοῦ, κατάλαβαν ὅτι δὲν τοὺς ἔμενε ἄλλο ἀπὸ τὸ νὰ ἀνατρέψουν τὴν μετριοπαθεῖς κυβέρνησίν αὐτοῦ. Γι' αὐτὸ στράφηκαν γιὰ ἐξωτερικὴ βοήθεια στὴν Ἀθήνα, στὸν Κύρο καὶ στὸν Ἀρχέλαο τῆς Μακεδονίας²⁶. Ἔτσι ὁ Μένων, ποὺ ἡ οἰκογένειά αὐτοῦ εἶχε δεσμοὺς με τὴν ἀθηναϊκὴ δημοκρατία, βρέθηκε στὴν Ἀττικὴ φροντίζοντας γιὰ τὴν ὑπόθεση τῶν Ἀλευαδῶν, ὅχι μόνο γιὰ χάριν τοῦ φίλου αὐτοῦ ἀλλὰ καὶ γιὰ λογαριασμὸ αὐτοῦ. Γιατὶ ἂν ὁ Ἀρίστιππος κατάφερνε νὰ ἐπιβληθῇ στὴ Λάρισα, θὰ μπορούσε νὰ μεταχειριστῇ τὴ δύναμή αὐτοῦ καὶ γιὰ νὰ ἐπιβάλλῃ τὸν ἐρωμένο αὐτοῦ στὴν κυβέρνησις τῆς Φαρσάλου. Ἡ Ἀθήνα ποὺ γνώρισε ὁ Μένων, μόλις εἶχε ἀνατρέψει τὴν τυραννίαν τῶν Τριάκοντα²⁷ καὶ εἶχε ξαναφέρει τὴ δημοκρατία. Γι' αὐτὴ εἶχε ἀγωνιστῇ καὶ ὁ Ἄνυτος²⁸, ὁ οἰκογενειακὸς φίλος αὐτοῦ. Ἡ ἀθηναϊκὴ δημοκρατία ὑποστήριζε τοὺς Ἀλευάδες ὅχι φυσικὰ ἀπὸ ἰδεολογικὴ συμπάθεια, ἀλλὰ γιὰ δυὸ ἄλλους σημαντικοὺς γι' αὐτὴ λόγους: Πρῶτα γιὰτι πολλὰ φορὲς στὸ παρελθὸν οἱ εὐγενεῖς τῆς Θεσσαλίας εἶχαν σταθῇ δίπλα αὐτοῦ σὲ δύσκολες στιγμὲς αὐτοῦ²⁹ καὶ ὕστερα ἐπειδὴ ἡ αἰώνια ἀντίζηλή αὐτοῦ, ἡ Σπάρτη, εὐνοοῦσε τὶς ἀντιδυναστικὰς κινήσεις τῶν Θεσσαλῶν καὶ τὰ σχέδια τοῦ Λυκόφρονος³⁰. Πάντως ὁ Μένων δὲν πέτυχε τίποτα γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτοῦ ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους³¹. Ἡ παραμονὴ αὐτοῦ κοντὰ αὐτοῖς ἴσως αὐτοῦ ἔδωκε τὴν εὐκαιρίαν νὰ γνωριστῇ με τὸ Σωκράτη σὲ κάποιο γυμναστήριον³². Ἐκεῖ, σύμφωνα με τὴ σκηνοθεσίαν τοῦ Πλάτωνα, κάθισαν καὶ συζήτησαν τὸ πρόβλημα τῆς ἀρετῆς.

2. Ἡ «Κύρου Ἀνάβασις».

Τὴ συνέχεια ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ τὴ δράσιν τοῦ Μένωνα μᾶς τὴ δίνει ὁ

24. Βλ. Ξενοφῶν, *Ἑλληνικά* 2, 3, 4. Meyer 250 ἐπ. Beloch 3/1, 22. Bluck 121.

25. Βλ. Fr. Stählin, *Larisa*, RE 12 (1925) 850. Ἀξενίδης 133. H. Berve, *Die Tyrannis bei den Griechen* 1, München, Beck 1967, 283 ἐπ.

26. Βλ. Ξενοφῶν, *Κύρου Ἀνάβασις* 1, 1, 10. Meyer 250 ἐπ. Stählin 849 ἐπ. Beloch 3/1, 22. Ἀξενίδης 128 ἐπ. Sordi 139 ἐπ. Bluck 121 ἐπ.

27. Βλ. Ξενοφῶν, *Ἑλληνικά* 2, 4, 1 ἐπ. Beloch 3/1, 9 ἐπ. Bluck 122.

28. Βλ. Ξενοφῶν, *Ἑλληνικά* 2, 3, 42 ἐπ. Πρβλ. Bluck 127.

29. Βλ. τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ τοῦ κεφαλαίου.

30. Βλ. Kent 22 ἐπ. Meyer 251 ἐπ. Stählin 849 ἐπ. Sordi 139 ἐπ.

31. Βλ. Meyer 252, σημ. 2. Bluck 122 ἐπ. Béquignon 1058.

32. Βλ. Bluck 120.

Ξενοφῶν (1, 2, 6 - 2, 6, 29). Ἐνα χρόνο ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐπίσκεψη στὴν Ἀθήνα, δηλ. τὴν ἀνοιξη τοῦ 401³³, τὸν βρίσκομε στὴν πόλη Κολοσσαί τῆς ΝΔ Φρυγίας νὰ ὀδηγῇ ἓνα ἐκστρατευτικὸ σῶμα ἀπὸ χίλιους ὀπλίτες καὶ πεντακόσους πελταστές, Δόλοπες, Αἰνιᾶνες καὶ Ὀλυνθίους, ποὺ θὰ βοηθοῦσαν τὸν Κύρο στὴν ἐκστρατεία κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ του (1, 2, 6). Αὐτὸ τὸ σῶμα τὸ εἶχε συγκροτήσῃ ὁ Ἀρίστιππος μὲ τὴν οἰκονομικὴ ἐνίσχυση τοῦ Κύρου, γιὰ νὰ ἐπιβάλῃ τοὺς ἀδιαλλάκτους Ἀλευάδες στὴ Λάρισα καὶ νὰ εἶναι στὴ διάθεση τοῦ Πέρση ἡγεμόνα, ὅταν θὰ τὸ χρειαζόταν (1, 1, 10 καὶ 1, 2, 1)³⁴. Ὁ Μένων, ἂν καὶ ἔφηβος ἀκόμα, μὲ τὴν ὑποστήριξη τοῦ Ἀριστίππου εἶχε πάρει τὴν ἀρχηγία αὐτῆς τῆς ἀποστολῆς (2, 6, 28 καὶ 1, 1, 10)³⁵.

Μιὰ ἀπὸ τίς πρῶτες εὐθύνες ποὺ τοῦ ἀνέθεσε ὁ Κύρος ἦταν νὰ συνοδεύσῃ μὲ τὸ σῶμα του τὴ βασίλισσα τῆς Κιλικίας Ἐπύαξα στὸ γυρισμὸ τῆς ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Λυκαονίας στὴν Ταρσό (1, 2, 20 καὶ 25). Στὸ ταξίδι αὐτὸ ὁ Μένων, περνώντας τὰ βουνά, ὅπως ἀφηγεῖται ὁ Ξενοφῶν (1, 2, 25), ἔχασε δυὸ λόχους ἀπὸ τὴ δύναμή του, δηλ. ἑκατὸ ὀπλίτες. Γι' αὐτὸ τὸ γεγονός, λέει ὁ ἱστορικός, ἄλλοι εἶπαν ὅτι τοὺς σκότωσαν οἱ Κίλικες, γιὰτὶ ἔκαναν ἀρπαγές, καὶ ἄλλοι ὅτι ἔμειναν πίσω, ἔχασαν τὸ δρόμο καὶ χάθηκαν μέσα στὴν ἄγνωστη χώρα.

Ὅταν τὰ στρατεύματα τοῦ Κύρου ἔφτασαν μπροστὰ στὸν Εὐφράτη, προτοῦ ἀποφασίσουν ἂν θὰ τὸν περάσουν καὶ ἂν τελικὰ θ' ἀκολουθήσουν τὸν Κύρο στὴν ἐπιχείρησή του γιὰ τὴν κατάληψη τῆς ἐξουσίας (1, 4, 13), ὁ Μένων πῆρε τὴν πρωτοβουλία καὶ μάζεψε τοὺς δικούς του, γιὰ νὰ τοὺς πείσῃ νὰ περάσουν τὸν ποταμὸ ἀμέσως, χωρὶς νὰ περιμένουν τί θὰ κάνουν οἱ ἄλλοι (1, 4, 13 ἐπ.). Λέει λοιπὸν στοὺς στρατιῶτες του : Ἄν οἱ ἄλλοι ἀποφασίσουν ν' ἀκολουθήσουν, θὰ θεωρηθῇτε ἐσεῖς αἴτιοι, καὶ ὁ Κύρος θὰ σᾶς εὐγνωμονῇ γιὰ τὴν ἐξαιρετικὴ προθυμία σας καὶ θὰ σᾶς τὸ ἀνταποδοῦν. Ἄν πάλι ἀποφασίσουν τὸ ἀντίθετο, θὰ πᾶμε πίσω ὅλοι μαζὶ καὶ ὁ Κύρος θὰ σᾶς χρησιμοποιοῦν στὸ μέλλον ὥς τοὺς πιὸ ἔμπιστους καὶ θὰ ἐπιτύχετε ὅ,τι θέλετε ἀπ' αὐτόν : *Ἐγὼ οὖν φημι ὑμᾶς χρῆναι διαβῆναι τὸν Εὐφράτην ποταμὸν πρὶν δῆλον εἶναι ὅ τι οἱ ἄλλοι Ἕλληνες ἀποκρινοῦνται Κύρῳ. Ἦν μὲν γὰρ ψηφίσωνται ἔπεσθαι, ὑμεῖς δόξετε αἴτιοι εἶναι ἄρξαντες τοῦ διαβαίνειν, καὶ ὥς προθυμοτάτοις οὖσιν ὑμῖν χάριν εἴσεται Κύρος καὶ ἀπο-*

33. Βλ. Bluck 122 ἐπ.

34. Στὸ μεταξὺ ὁ Ἀρίστιππος μὲ τοὺς ἀδιαλλάκτους στὴ Λάρισα εἶχε καταργήσῃ τὴ μετριοπαθῆ κυβέρνησι. Ἀλλὰ ἡ ὑπεροχὴ του δὲν κράτησε πολὺ. Οἱ ἀντίπαλοί του τὸν ἀνέτρεψαν καὶ ὁ ἴδιος βρῆκε τὸ θάνατο ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ Ἑλλανοκράτη. Βλ. Stählin 850. Ἀξενίδης 133. Bluck 303 ἐπ.

35. Βλ. Bluck 123 καὶ 204.

δώσει· ἐπίσταται δ' εἴ τις καὶ ἄλλος· ἦν δὲ ἀποψηφίσωνται οἱ ἄλλοι, ἄπι-
μεν μὲν ἅπαντες τοῦμπαλιν, ὑμῖν δὲ ὡς μόνοις πειθομένοις χρήσεται καὶ εἰς
φρούρια καὶ εἰς λοχαγίας, καὶ ἄλλον οὔτινος ἂν δέησθε οἶδα ὅτι ὡς φίλου
τεύξεσθε Κύρου (1, 4, 14-15). Ἔτσι ἔγινε. Ὁ Μένων μὲ τοὺς δικούς του
πέρασε τὸν Εὐφράτη, προτοῦ οἱ ἄλλοι ἀποφασίσουν, ὁ Κύρος εὐχαριστή-
θηκε, ἐπαίνεσε τοὺς στρατιῶτες τοῦ Μένωνα καὶ ἔστειλε δῶρα στὸν ἀρχη-
γὸ τους (1, 4, 16-17).

Ἐδῶ ὁ Ξενοφῶν ἔχει βάλει στὸ στόμα τοῦ Μένωνα μιὰ δημηγορία,
ποὺ καθρεφτίζει τὴ σοφιστικὴ μόρφωση ἑνὸς μαθητῆ τοῦ Γοργία. Ἡ σκέψη
τοῦ Μένωνα δηλ. ὑπακούει στὸ συλλογιστικὸ σχῆμα τοῦ ἀπλοῦ διλήμματος³⁶:

Εἴτε Α εἶναι εἴτε Β, εἶναι Γ
ἀλλὰ εἶναι ἢ Α ἢ Β

Εἶναι λοιπὸν Γ

Ἔτσι ὁ συλλογισμὸς μπορεῖ νὰ παρασταθῇ ἀναλυτικὰ μὲ τὸν ἀκόλουθο
τρόπο :

Ἦν μὲν ψηφίσωνται ἔπεσθαι,	Α
ὑμεῖς δόξετε ... καὶ ... χάριν εἴσεται.	Γ
Ἦν δὲ ἀποψηφίσωνται,	Β
ἄπιμεν ... χρήσεται ... τεύξεσθε.	Γ

Ἀλλὰ τὸ σχῆμα αὐτὸ κυριαρχεῖ στὰ γνωστά μας κείμενα τοῦ Γοργία. Χαρα-
κτηριστικὰ παραδείγματα ἀπὸ τὸ Ἑλένης ἐγκώμιον 6-7 καὶ 15 :

Εἰ ... τῷ θεῷ τὴν αἰτίαν ἀναθετέον,	Α
τὴν Ἑλένην τῆς δυσκλείας ἀπολυτέον.	Γ
Εἰ δὲ βία ἠρπάσθη,	Β
πῶς οὐκ ἂν εἰκότως ἐλεηθείη ;	Γ
Εἰ λόγῳ ἐπείσθη,	Α
οὐκ ἠδίκησεν.	Γ
Εἰ ἔρως ἦν ὁ ταῦτα πάντα πράξας,	Β
οὐ χαλεπῶς διαφεύξεται τὴν αἰτίαν.	Γ

Ὁ ἴδιος συλλογισμὸς κυριαρχεῖ, ἀρνητικὰ διατυπωμένος, σ' ὁλόκληρη
τὴν ἐπιχειρηματολογία τοῦ Γοργία, στὸ ἔργο του *Περὶ τοῦ μὴ ὄντος ἢ περὶ
φύσεως*. Σ' αὐτὸ δὲν λέει παρὰ ἓνα πράγμα· ὅτι τὸ ὄν δὲν ὑπάρχει, εἴτε θε-
τικὰ τὸ σκεφτοῦμε εἴτε ἀρνητικὰ, δηλ. ἀκολουθεῖ τὸ σχῆμα

Εἴτε Α εἶναι εἴτε Β, εἶναι Γ.

36. Βλ. Β. Τατάκης, *Λογική*, Θεσσαλονίκη, ἔκδ. Πανεπιστημίου 1966, 216 ἐπ.

Καμιὰ ἀμφιβολία ὅτι ὁ Μένων, μιλώντας στοὺς στρατιῶτες του, δοκίμαζε νὰ ἐπαληθεύσῃ τὴ λογικὴ τοῦ δασκάλου του καὶ νὰ τὴ μετατρέψῃ σὲ πράξη, δηλ. σὲ δύναμη γιὰ προσωπικὴ ὠφέλειά του. Φαίνεται ὅτι εἶχε νιώσει καλὰ τὸ κήρυγμα τοῦ μεγάλου σοφιστῆ : *Λόγος δυνάστης μέγας ἐστὶν* (Ἐγκώμιον 8).

Τέτοιες πρωτοβουλίες τοῦ Μένωνα ἦταν ἐπόμενο νὰ προκαλοῦν τὴν ἀντιζηλία τῶν ἄλλων Ἑλλήνων στρατηγῶν, ποὺ ἀκολουθοῦσαν τὸν Κύρο στὴν ἐκστρατεία του. Ἰδιαίτερα δύσκολες ἦταν οἱ σχέσεις ἀνάμεσα στὸ Μένωνα καὶ στὸν Κλέαρχο τὸ Λακεδαιμόνιο. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Ξενοφῶντα (2, 6, 28 ἐπ. καὶ 1, 5, 11 ἐπ.) μᾶς τὸ βεβαιώνει καὶ ἓνας δεύτερος ἱστορικός, ὁ Κτησίας (ἀπόσπ. 16 Jacoby), σύγχρονος καὶ αὐτὸς μὲ τὰ γεγονότα· ὁ Κτησίας μάλιστα μᾶς ἐξηγεῖ καὶ τὸ λόγο τῆς ἀντιζηλίας : *Κλέαρχος δὲ ὁ Λακεδαιμόνιος, ὃς ἦρχε τῶν Ἑλλήνων, καὶ Μένων ὁ Θετταλός, οἱ μετὰ Κύρου ἦσαν, αἰεὶ διάφοροι ἀλλήλοις ἐτύγχανον, διότι τῷ μὲν Κλεάρχῳ ἅπαντα ὁ Κύρος συνεβούλευε, τοῦ δὲ Μένωνος λόγος οὐδεὶς ἦν.* Ὁ Κλέαρχος ἦταν τότε, σύμφωνα μὲ τὶς εἰδήσεις τοῦ Ξενοφῶντα (2, 6, 16), πενήντα χρονῶν καὶ φυσικὰ εἶχε τεράστια στρατιωτικὴ πείρα, ἐνῶ ὁ Μένων ἦταν μιὰ ὀλόκληρη γενιὰ νεώτερος (2, 6, 28) καὶ ὅπωςδήποτε ἄπειρος. Ἐπόμενο ἦταν λοιπὸν ὁ Κύρος νὰ ἐμπιστεύεται πιὸ πολὺ τὸν πρῶτο. Ἀλλὰ ὁ δεύτερος, ποὺ ἦταν κοινωνικὰ ἀνώτερος καὶ τρομερὰ φιλόδοξος, δὲν μποροῦσε ν' ἀνεχθῇ τὸν παραμερισμὸ του ἀπὸ ἐκεῖνον, ποὺ στὰ μάτια του δὲν ἦταν παρὰ ἓνας ἐξόριστος, καταδικασμένος σὲ θάνατο ἀπὸ τὴν πατρίδα του καὶ περιπλανώμενος μισθοφόρος (2, 6, 2 ἐπ.). Εὐκόλα λοιπὸν φανταζόμαστε τὴν ἔνταση στὶς σχέσεις ἀνάμεσα στοὺς δυὸ ἀντίζηλους στρατηγούς. Ἐνδεικτικὸ εἶναι ἓνα ἐπεισόδιο ποὺ διηγεῖται ὁ Ξενοφῶν (1, 5, 11-17) καὶ ποὺ λίγο ἔλειψε νὰ ὀδηγήσῃ σὲ σωστὴ μάχη ἀνάμεσα στὸ στράτευμα τοῦ Κλεάρχου καὶ σ' ἐκεῖνο τοῦ Μένωνα. Μερικοὶ στρατιῶτες εἶχαν μαλώσει, ὁ Κλέαρχος ἔριξε τὸ ἄδικο σ' ἓναν ἀπὸ τὴ δύναμη τοῦ Μένωνα καὶ τὸν χτύπησε³⁷. Οἱ σύντροφοι τοῦ ἀδικημένου ἀγανάκτησαν γι' αὐτὴ τὴ συμπεριφορὰ καὶ τὴν ἴδια μέρα, ὅταν ὁ Κλέαρχος περνοῦσε πεζὸς ἀπὸ τὸ στρατόπεδο τοῦ Μένωνα, τοῦ ἐπιτεθήκανε καὶ παραλίγο νὰ τὸν σκοτώσουν μὲ τὶς πέτρες. Τότε ὁ Κλέαρχος ξεσήκωσε στὰ ὅπλα τοὺς δικούς του καὶ ὄρμησε στὸ στρατόπεδο τοῦ Μένωνα. Εὐτυχῶς ὁ Πρόξενος ὁ Βοιωτὸς καὶ ὁ Κύρος μπῆκαν στὴ μέση καὶ πρόφτασαν τὴ σύρραξη.

Στὴ μάχη ποὺ ἔγινε κοντὰ στὰ Κούναξα (401), ὅπου νίκησαν βέβαια

37. Ὅτι ἐδῶ πρόκειται γιὰ κάποια παραφορὰ τοῦ Κλεάρχου βγαίνει ἀπὸ μιὰ μαρτυρία τοῦ Ξενοφῶντα (2, 6, 9), ποὺ μᾶς βεβαιώνει ὅτι ὁ στρατηγὸς *ἐκόλαζέ τε ἰσχυρῶς, καὶ ὀργῇ ἐνίστε, ὥς καὶ αὐτῷ μεταμέλειν ἔσθ' ὅτε.*

οί Έλληνες, αλλά χωρίς αποτέλεσμα, γιατί σκοτώθηκε ο Κύρος, στο έλληνικό σώμα ο Κλέαρχος διοικούσε τη δεξιά πτέρυγα και ο Μένων την αριστερή (1, 7, 1 και 8, 4), ενώ πριν, στις ασκήσεις και στην επίδειξη του στρατού μπροστά στην Έπύαξα και στον Κύρο, ο Μένων διοικούσε τη δεξιά πτέρυγα και ο Κλέαρχος την αριστερή (1, 2, 15). Ύστερα από την κακή τροπή που πήραν τα πράγματα για τους Έλληνες, ο Κλέαρχος έστειλε πρέσβεις στον Άριαίο, τον ύπαρχο του Κύρου (1, 8, 5), για να σκεφτούν τί θα κάνουν (2, 1, 5). Άνάμεσα σ' αυτούς ήταν και ο Μένων. Ο ίδιος ζήτησε να πάη μαζί τους, και δεν ξαναγύρισε στο στρατόπεδο των Ελλήνων, αλλά προτίμησε να μείνη κοντά στον Άριαίο (2, 2, 1).

Αυτή ή έκλογή του Μένωνα μπορεί να εξηγηθῇ ως ένα σημεῖο από την αντιπάθειά του για τον Κλέαρχο και από τη σκέψη ότι είχε ἔρθει στην Ἀσία για την ἐπιχείρηση του Κύρου και ὄχι για να βρεθῇ ἴσως, ὕστερα ἀπὸ τὸ θάνατο ἐκείνου, κάτω ἀπὸ τὶς ἐντολὲς τοῦ Κλεάρχου. Ἄν μάλιστα εἶναι ἀληθινὴ ἡ εἰδησιὴ τοῦ Ξενοφῶντα ὅτι μὲ τὸν Ἀριαῖο δὲν τὸν ἔδενε μόνο φιλία (2, 1, 5) ἀλλὰ καὶ ἐρωτικὲς σχέσεις (2, 6, 28), τότε ἕνας λόγος παραπάνω νὰ ὀδηγηθῇ στὴν ἀπόφαση αὐτή, ἐνδεχομένως ὕστερα ἀπὸ δελεαστικὲς προτάσεις τοῦ ἐκπροσώπου τοῦ Κύρου. Ἀλλὰ ὁ τελευταῖος, ὅταν ἔχασε τὸν κύριό του, πῆγε καὶ συμφιλιώθηκε μὲ τὸν Τισσαφέρνη, προσκύνῃσε τὸ βασιλιά του καὶ ἄφησε τοὺς Ἕλληνες στὴν τύχη τους (2, 4, 1 ἐπ. καὶ 3, 2, 2 ἐπ.). Ἔτσι ὁ Μένων, παραμένοντας κοντὰ στὸν Πέρση φίλο του, μὲ τέτοιες συνθήκες, ἄφηνε πίσω του ἐρωτηματικὰ γιὰ τὴ στάση του ἀπέναντι στὸ ἑλληνικὸ σώμα.

Ὁ ρόλος του κοντὰ στὸν Ἀριαῖο καὶ στὸν Τισσαφέρνη δὲν εἶναι ξεκαθαρισμένος. Ὁ Ξενοφῶν (2, 5, 28) λέει ὅτι ὁ Κλέαρχος ὑποψιαζόταν τὸν ἀντίζηλό του γιὰ μηχανορραφίες καὶ στασιαστικὲς κινήσεις ἐναντίον του. Ὡς αἰτία γι' αὐτὸ ἀναφέρεται ἡ φιλοδοξία τοῦ Μένωνα νὰ πάρῃ τὴν ἀρχηγία ὁλόκληρου τοῦ ἑλληνικοῦ σώματος. Ἀλλὰ τὴν ἴδια φιλοδοξία διατηροῦσε καὶ ὁ Κλέαρχος (2, 5, 29). Ἔτσι ἡ ἀρχικὴ ἀντιπάθεια ἀνάμεσα στοὺς δυὸ στρατηγούς ἐξελίχθηκε, ὕστερα ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Κύρου, σὲ ἀμοιβαία καχυποψία. Πόσο αὐτὸ τὸ παιχνίδι ἦταν ἐπικίνδυνο, τὴ στιγμή πού ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ οἱ στρατηγοὶ τῶν Περσῶν ἐπιδίωκαν μὲ κάθε τρόπο νὰ ἐξοντώσουν γενικὰ τοὺς ἀνίκητους ὥς ἐκείνη τὴ στιγμή Ἕλληνες φίλους τοῦ Κύρου, δὲν χρειάζεται νὰ τὸ τονίσωμε. Αὐτὴ ἡ ἐνταση πῆρε τέλος μὲ τὴ δολοφονία τῶν Ἑλλήνων στρατηγῶν. Ὁ Μένων καὶ ὁ Πρόξενος ἦταν οἱ μόνοι πού σώθηκαν³⁸.

38. Ὁ Πρόξενος καὶ ὁ Μένων φαίνεται ὅτι εἶχαν πάντα καλὲς σχέσεις. Ἦταν καὶ οἱ δυὸ νέοι καὶ μαθητὲς τοῦ Γοργία (βλ. Ξενοφῶν, *Κύρου Ἀνάβασις* 2, 6, 16 ἐπ.). Ἐπομένως μπορούσαν νὰ καταλαβαίνουν πιὸ εὐκολα ὁ ἕνας τὸν ἄλλο.

Μιὰ δημηγορία τοῦ Ἀριαίου (2, 5, 38) μπροστὰ στοὺς Ἑλλήνες μετὰ τὴ σφαγὴ τῶν ἀρχηγῶν τους κάνει λόγο γιὰ ὑπηρεσίες τῶν δυὸ Ἑλλήνων ἡγετῶν πρὸς τοὺς βαρβάρους. Συγκεκριμένα ὁ Ἀριαῖος ὑποστηρίζει ὅτι ὁ Κλέαρχος δὲν εἶχε στὸ νοῦ του νὰ μείνη πιστὸς στοὺς ὅρους τῆς συμφωνίας μὲ τοὺς Πέρσες γιὰ εἰρηνικὴ ἐξοδὸ ἀπὸ τὴ χώρα τους (2, 3, 28 ἐπ.) καὶ ὅτι ὁ Μένων μαζί μὲ τὸν Πρόξενο κατὰγγειλαν τὰ σχέδιά του. Ἐχομε λοιπὸν δυὸ ἐκδοχὲς γιὰ τὴ στάση τοῦ Μένωνα. Ἡ μιὰ εἶναι τοῦ Κλεάρχου, ἡ ἄλλη τοῦ Ἀριαίου. Σύμφωνα μὲ τὴν πρώτη συνωμότης εἶναι ὁ Μένων. Σύμφωνα μὲ τὴ δεύτερη ὁ Κλέαρχος.

Τὸ γεγονὸς ὅτι ἀπὸ τοὺς τρεῖς πρῶτους ἡγέτες τοῦ ἐλληνικοῦ σώματος, δηλ. τὸν Κλέαρχο, τὸ Μένωνα καὶ τὸν Πρόξενο, οἱ Πέρσες ἐξετέλεσαν μόνο τὸν πρῶτο, μαζί μὲ ὀρισμένους ἀξιωματικούς, προσφέρει κάποια βάση στὸν ἰσχυρισμὸ τοῦ Ἀριαίου γιὰ συνωμοτικὴ κίνηση. Ἐπίσης ἓνα ἐνδεχόμενο ἐνοχῆς ἐπιτρέπει ἡ γνώση τοῦ χαρακτήρα καὶ τῆς προσωπικῆς ἱστορίας τοῦ δολοφονημένου στρατηγοῦ, ἀκόμα καὶ ὅπως μᾶς παρουσιάζει τὰ πράγματα ὁ θαυμαστής του Ξενοφῶν. Ἀπ' αὐτὸν ἀντλοῦμε τὰ παρακάτω διαφωτιστικὰ στοιχεῖα γιὰ τὸ πρόσωπο τοῦ Κλεάρχου : 1. Δὲν ἦταν ἀπλῶς καλὸς μαχητὴς (2, 6, 1 καὶ 7), ἀλλὰ εἶχε τέτοιο πάθος γιὰ τὸν πόλεμο (2, 6, 1 καὶ 5), ὥστε νὰ τὸν προτιμᾷ ἀπὸ τὴν εἰρήνη (2, 6, 6) καὶ νὰ δαπανᾷ γιὰ χάρη του μὲ ὅση προθυμία ἄλλοι ξοδεύουν γιὰ ἔρωτες καὶ ἡδονές (2, 6, 6). 2. Ἦταν φιλόδοξος (2, 5, 29 καὶ 2, 6, 15) καὶ ἀγαποῦσε τὶς ἐπικίνδυνες ἐπιχειρήσεις (2, 6, 7). 3. Εἶχε καταδικαστῇ σὲ θάνατο ἀπὸ τὴν πατρίδα του τὴ Σπάρτη γιὰ ἀπειθεία (2, 6, 4). Συνδυάζοντας λοιπὸν αὐτὲς τὶς εἰδήσεις, φτάνει κανεῖς στὸ σημεῖο ν' ἀναρωτηθῇ ἂν ἓνας τέτοιος ἄνθρωπος, ποὺ δὲν εἶχε καμιὰ θέση στὸν τόπο του καὶ εἶχε κάνει τὸν πόλεμο *modus vivendi*, θὰ μπορούσε νὰ μείνη γιὰ πολὺν καιρὸ ἄπραγος.

Ὅλ' αὐτὰ δὲν εἶναι πάντως ἀρκετά, γιὰ νὰ μᾶς πείσουν ὅτι ὁ Ἀριαῖος λέει τὴν ἀλήθεια. Γιατὶ μὲ ἀνάλογο τρόπο μπορούμε νὰ θεμελιώσωμε μιὰ ὑποψία καὶ γιὰ τὸ Μένωνα, ξεκινώντας ἀπὸ τὶς ὑποπτες σχέσεις του μὲ τὸν Ἀριαῖο καὶ ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία του νὰ ὑποκαταστήσῃ τὸν Κλέαρχο στὴ διοίκηση τοῦ σώματος. Ἀλλὰ κανένας δὲν μπορεῖ νὰ πῇ μὲ βεβαιότητα ὅτι ἡ ἐπιθυμία ἔσπρωξε τὸ Μένωνα καὶ σὲ δόλιες καὶ ἐγκληματικὲς ἐνέργειες. Ἀλλωστε ὁ τελευταῖος δὲν παρουσιάζεται ἀπομονωμένος ἀλλὰ ἐνεργεῖ ἀπὸ κοινοῦ μὲ τὸν τρίτο ἀπὸ τοὺς στρατηγούς³⁹. Καὶ ἐδῶ προκύπτει ἡ εὐθύνη τοῦ Ξενοφῶντα, πού, ὅπως παρατήρησε ἤδη ὁ Bruhn⁴⁰, ἀσπάζεται τὴν ἐκδοχὴ τῆς προδοσίας τοῦ Μένωνα, χωρὶς καὶ νὰ προσφέρῃ πειστήρια.

39. Πρβλ. ὑπόσημ. 15 καὶ 38.

40. Bruhn 2.

Γιὰ τὸν Πρόξενο δὲν ἐκφράζει καμιά ὑπόνοια, καὶ ἀφήνει τὸ στίγμα νὰ πέση ἀποκλειστικὰ στὸ πρόσωπο τοῦ Μένωνα. Καθὼς ἀναζητοῦμε τὴν αἰτία γι' αὐτὴ τὴ διαφορετικὴ μεταχείριση δυὸ προσώπων ποὺ ἔπαιξαν κοινὸ ρόλο καὶ εἶχαν κοινὴ τύχη, ξέροντας ὅτι ὁ ἱστορικὸς τῆς Ἀναβάσεως ἦταν φίλος τοῦ Προξένου καὶ ὅτι ἡ συμμετοχὴ του στὴν ἐκστρατεία ὀφειλόταν σὲ πρόσκληση ἐκείνου (3, 1, 4), ἀρχίζομε ν' ἀναρωτιόμαστε μήπως δὲν μᾶς λέει πάντα τὴν ἀλήθεια⁴¹.

Τὸ μόνο βέβαιο σ' αὐτὴ τὴν ἱστορία εἶναι ὅτι ὁ Μένων δὲν εὐνοήθηκε στὶς ὑποθετικὲς φιλοδοξίες του οὔτε πρὶν οὔτε μετὰ τὸ θάνατο τοῦ ἀντί-ζηλού του. Ἀπὸ τὴ συνέχεια ποὺ εἶχαν τὰ πράγματα ὕστερα ἀπὸ τὴ δολοφονία τῶν στρατηγῶν λείπει αὐτὸ ποὺ χρειαζόταν ὁ Μένων καὶ ποὺ θὰ περίμενε κανεὶς, ἂν οἱ ὑπηρεσίες του πρὸς τοὺς βαρβάρους ἦταν πραγματικές : Ἡ ἐμπιστοσύνη τῶν εὐεργετημάτων πρὸς τὸ πρόσωπό του. Καὶ νὰ πῶς : Ὁ Ξενοφῶν ἀπαντᾷ ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν Ἑλλήνων στὴ δημηγορία τοῦ Ἀριαίου (2, 5, 41) καὶ τοῦ ζητᾷ τὴν ἐπιστροφή τοῦ Μένωνα καὶ τοῦ Προξένου στὸ ἀπορφανισμένο σῶμα, λέγοντάς του ὅτι, ἀφοῦ αὐτοὶ οἱ δυὸ εἶναι ἀπὸ τὴ μιὰ εὐεργέτες τῶν Περσῶν καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη στρατηγοὶ τῶν Ἑλλήνων, χωρὶς ἀμφιβολία θὰ κάνουν τὶς πιὸ καλὲς εἰσηγήσεις καὶ γιὰ τὰ δυὸ μέρη. Τὸ αἶτημα αὐτό, τὸ τόσο λογικό, ἔμεινε ἀναπάντητο (2, 5, 42). Ἔτσι ὁ Μένων δὲν ἐκατάφερε οὔτε νὰ ἐπιβληθῇ οὔτε νὰ σωθῇ. Ὁδηγήθηκε στὸν Ἀρταξέρξη καὶ θανατώθηκε ἀργότερα μὲ σκληρὰ βασανιστήρια ὡς ἐπικίνδυνος ἄνθρωπος.

Ξέροντας ἀπὸ τὴν ἱστορία πόσο γενναιόδωρα ἀντάμειβαν οἱ Πέρσες τοὺς ξένους ποὺ δούλευαν γιὰ τὰ σχέδιά τους, δυσκολευόμαστε πολὺ νὰ δικαιολογήσωμε τὸ οἰκτρὸ τέλος τοῦ Μένωνα, ἂν δεχτοῦμε ὅτι πρόδωσε τοὺς συμπατριῶτες του⁴². Τόσο λοιπὸν ἡ ἐκδοχὴ τοῦ Ἀριαίου γιὰ παρασπονδία ὅσο καὶ ἡ ἐκδοχὴ τοῦ τελευταίου γιὰ συνωμοσία τοῦ Μένωνα ἐναντίον του ἀφήνουν κενά. Ἀλλὰ ὑπάρχει καὶ τρίτη ἐκδοχὴ, ποὺ δὲν βγαίνει ἀπὸ τὸ κείμενο τοῦ Ξενοφῶντα καὶ ποὺ κατὰ κάποιον τρόπο τὴν ἐπλησίασε ἀπὸ τοὺς παλιοὺς μελετητὲς ὁ Bruhn⁴³. Αὐτὴ τὴν οἰκοδομοῦμε πάνω σὲ μιὰ μαρτυρία τοῦ ἄλλου ἱστορικοῦ, τοῦ Κτησία (ἀπόσπ. 27 Jacoby). Ἀπ' αὐτὴ μαθαίνομε ὅτι ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἐπινόησε τὸ σχέδιο γιὰ τὴν ἐξόντωση τῶν Ἑλλήνων καὶ τὸ ἐφάρμοσε μὲ τὸ νὰ προσεταιριστῇ τὸ Μένωνα καὶ νὰ τὸν μεταχειριστῇ σὰν δόλωμα, γιὰ νὰ βάλῃ στὸ χέρι καὶ τοὺς ἄλλους στρατηγούς, εἶναι ὁ Τισσαφέρνης. Ὡς Τισσαφέρνης ἐπιβουλεύει

41. Πρβλ. Bruhn 5.

42. Πρβλ. Bruhn 3.

43. Bruhn 2.

τοῖς Ἑλλήσι, καὶ προσεταιρισάμενος Μένωνα τὸν Θεσσαλόν, δι' αὐτοῦ Κλέαρχον καὶ τοὺς ἄλλους στρατηγούς ἀπάτη καὶ ὄρκοις ἐχειρώσατο, τοῦ Κλέαρχον καὶ προειδομένου καὶ ἀποκρουομένου τὴν ἐπιβουλήν· ἀλλὰ τότε πλῆθος διὰ Μένωνος ἀπάτη θέν κατηνάγκασε καὶ ἄκοντα Κλέαρχον πρὸς Τισσαφέρνην παραγενέσθαι.

Ἡ τρίτη ἐκδοχὴ λοιπὸν εἶναι τὸ σχέδιο τοῦ Πέρση σατράπη. Ἐδῶ ἡ ὑποψία πλησιάζει τῇ βεβαιότητι, ὅταν ἀναλογιστοῦμε τὸ τί θὰ ὑπαγόρευε στοὺς Πέρσες ἡ δυσφορία γιὰ τὴν ταπείνωσίν τους ἀπὸ τοὺς Ἑλληνες, πού ὡς ἐκείνη τῇ στιγμῇ ἔμεναν ἀνίκητοι μέσα στὴν καρδιά τῆς αὐτοκρατορίας, καὶ προσθέσωμε σ' αὐτὰ τὸ δεδομένο τῆς δολιότητος ἐνὸς σκοτεινοῦ ἀνθρώπου ὅπως ὁ Τισσαφέρνης. Ὁ ἄνθρωπος πού δὲν ἐδίστασε μὲ τίς διαβολές του νὰ βάλῃ νὰ σκοτωθοῦνε δυὸ ἀδέλφια, τὸν Ἀρταξέρξη καὶ τὸν Κύρο, τοὺς ἄρχοντές του⁴⁴, γιατί θὰ δίσταζε νὰ κάνῃ τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τοὺς ἐχθρούς του; Ἔτσι ἡ μαρτυρία τοῦ Κτησία ἐξηγεῖ σὲ ἱκανοποιητικὸ βαθμὸ τὰ πράγματα καὶ δικαιολογεῖ τὸ τέλος τοῦ Μένωνα: Δηλ. ἀφοῦ οἱ Πέρσες τὸν ξεγέλασαν καὶ τὸν μεταχειρίστηκαν γιὰ νὰ παγιδεύσουν τοὺς ἄλλους στρατηγούς, τὸν κράτησαν κοντά τους γιὰ νὰ τηρήσουν τὰ προσχήματα, καὶ ἀργότερα βρῆκαν κάποια ἄλλη ἀφορμὴ γιὰ νὰ τὸν θανατώσουν καὶ ἐκεῖνον ὅπως καὶ τοὺς συναδέλφους του.

Ἐπομένως εἶναι πιὸ σωστὸ νὰ δεχτοῦμε ὡς τελικὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ Μένων ἔπεσε θύμα τῆς δολιότητος τοῦ Τισσαφέρνη, καὶ χωρὶς νὰ ξέρῃ ἢ νὰ ἔχῃ πρόθεσιν νὰ βλάψῃ τοὺς συμπατριῶτες του ἔγινε ὄργανο τῶν Περσῶν. Τὸ ρόλο αὐτὸ οἱ Πέρσες εἶχαν συμφέρον νὰ τὸν παρουσιάσουν μὲ τὴν δημηγορίαν τοῦ Ἀριαίου ὡς τίμια πράξη ἐνὸς Ἑλλήνα στρατιωτικοῦ μπροστά στίς παρασπονδίες τοῦ συναδέλφου του, ἐνῶ οἱ Ἑλληνες ἦταν φυσικὸ νὰ τὸν αἰσθανθοῦν σάν πληγμὰ καὶ νὰ τοὺς γίνῃ μισητὸ τὸ πρόσωπο τοῦ ἀνθρώπου πού ἔγινε φορέας τοῦ κακοῦ. Κυριευμένος ἀπὸ τέτοια αἰσθήματα τῶν Ἑλλήνων ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ προσωπικά του αἰσθήματα θαυμασμοῦ γιὰ τὸν Κλέαρχο καὶ ἀντιπάθειας γιὰ τὸ Μένωνα, ὁ Ξενοφῶν δὲν κατάφερε νὰ δῇ τὴν πραγματικὴ αἰτία τῆς συμφορᾶς.

3. Ἡ κριτικὴ τοῦ ἥθους.

Ἀπ' ὅσους ἀρχαίους συγγραφεῖς ἀναφέρονται στὸ Μένωνα μόνο ὁ Ξενοφῶν, ὁ Πλάτων, ὁ Ἀθήναιος καὶ τὸ λεξικὸ Σούδα προσφέρουν εἰδήσεις γιὰ τὴν ἰδιωτικὴ ζωὴ καὶ τὴν προσωπικότητά του. Ἀπ' αὐτοὺς πάλι μόνο ὁ Ξενοφῶν ἔζησε κοντά του περισσότερο καιρὸ στὴν ἐκστρατεία καὶ εἶχε εὐκαιρίες, γιὰ νὰ τὸν γνωρίσῃ καλὰ καὶ νὰ μπορῇ νὰ τὸν χαρακτη-

44. Βλ. Ξενοφῶν, *Κύρου Ἀνάβασις* 1, 1, 1 ἐπ.

ρίση. Ὁ Πλάτων ἴσως νὰ τὸν εἶδε γιὰ λίγο στὴν Ἀθήνα καὶ νὰ σχημάτισε κάποια γνώμη γιὰ τὸ πρόσωπό του, ἂν βέβαια τὸ ἀρχοντόπουλο τῆς Θεσσαλίας συναντήθηκε πραγματικὰ μὲ τὸ Σωκράτη, ὅποτε πρέπει νὰ φανταστοῦμε καὶ τὸ συγγραφέα τοῦ διαλόγου ἀνάμεσα στοὺς νεαροὺς μαθητὲς τοῦ φιλοσόφου τῆς κλασσικῆς Ἀθήνας νὰ παρακολουθῇ τὴ συνομιλία. Ὅσο γιὰ τὸν Ἀθηναῖο (11, 505 a-b) καὶ τὸ λεξικὸ Σούδα (λ. *Μένων*) πρέπει νὰ ποῦμε ὅτι δὲν ἔχουν σημασία γιὰ τὴ μελέτη μας, ὅχι φυσικὰ ἐπειδὴ ἀνήκουν στοὺς κατοπινούς αἰῶνες, ἀλλὰ ἐπειδὴ δὲν κάνουν ἄλλο ἀπὸ τὸ νὰ μεταφέρουν τὰ στοιχεῖα τοῦ χαρακτηρισμοῦ τοῦ Ξενοφῶντα. Ἐτσι εἴμαστε ὑποχρεωμένοι ν' ἀναζητήσωμε πρῶτα σ' ἐκεῖνον τὶς πιὸ αὐθεντικὲς εἰδήσεις.

Σύμφωνα λοιπὸν μὲ τὸ συγγραφέα τῆς *Ἀναβάσεως* (2, 6, 21-29) ὁ Μένων ἀγαποῦσε πολὺ τὰ πλούτη καὶ ἐπιδίωκε τὶς τιμὲς καὶ τὶς ἐξουσίες, γιὰ νὰ κερδίζῃ ὅσο γίνεται πιὸ πολλά. Ἦθελε τὴ φιλία τῶν δυνατῶν, γιὰ νὰ μπορῇ νὰ ἀδικῇ, χωρὶς νὰ τιμωρῆται. Γιὰ νὰ ἐπιτύχῃ ὅσα ἐπιθυμοῦσε, ἔβρισκε ὅτι ὁ πιὸ σύντομος δρόμος ἦταν ἡ ἐπιτορκία, τὸ ψέμμα καὶ ἡ ἀπάτη. Ὅσο γιὰ τὴν εὐθύτητα καὶ τὴν ἀλήθεια τὶς ἐταῦτιζε μὲ τὴν ἡλιθιότητα. Ἐδειχνε νὰ μὴν ἀγαπᾷ κανένα, καὶ ἂν ἔλεγε σὲ κάποιον ὅτι εἶναι φίλος του, ἀποδεικνυόταν ὅτι εἶχε στὸ νοῦ του τὸ κακό του. Τοὺς ἐχθροὺς τοὺς ὑπολόγιζε, ἐνῶ ἐκείνους ποὺ συναναστρεφόταν ἔδειχνε μὲ τὸν τρόπο του νὰ τοὺς περιγελᾷ. Τὰ πράγματα τῶν ἐχθρῶν δὲν τὰ πείραζε, γιατί ἐκρινε δύσκολο νὰ παίρνη κανεὶς ὅσα φρουροῦνται. Ὅσο γιὰ τὰ πράγματα τῶν φίλων, ποὺ ἦταν ἀφύλαχτα, εἶχε τὴν ἐντύπωση ὅτι μόνο αὐτὸς ἤξερε ὅτι εἶναι εὐκόλο νὰ τὰ παίρνη. Ὅσους ἤξερε ὅτι εἶναι ἐπιτορκοὶ καὶ ἄδικοι, τοὺς φοβόταν, γιατί τοὺς θεωροῦσε καλὰ ὀπλισμένους, ἐνῶ τοὺς δίκαιους καὶ τοὺς φίλους τῆς ἀλήθειας ἐπιχειροῦσε νὰ τοὺς μεταχειρίζεται σὰν δειλούς. Ὅπως χαίρεται κανεὶς μὲ τὴν εὐσέβεια, τὴν ἀλήθεια καὶ τὴ δικαιοσύνη, ἔτσι χαιρόταν ὁ Μένων μὲ τὸ νὰ μπορῇ νὰ ἐξαπατᾷ, νὰ κατασκευάζῃ ψέμματα καὶ νὰ περιγελᾷ τοὺς φίλους· ὅποιον δὲν ἦταν πανοῦργος, τὸν θεωροῦσε ἀμόρφωτο. Καὶ ὅπου ἐπιχειροῦσε νὰ ἔχῃ τὰ πρωτεῖα στὴ φιλία, νόμιζε ὅτι αὐτὸ ἔπρεπε νὰ τὸ ἐπιτύχῃ μὲ συκοφαντίες ἀνάμεσα στοὺς πρώτους φίλους. Προσπαθοῦσε νὰ ἐπιβάλῃ τὴν πειθαρχία στοὺς στρατιῶτες του μὲ τὸ νὰ κἀνῃ μαζί τους ἄδικες πράξεις. Εἶχε τὴν ἀξίωση νὰ τὸν τιμοῦν καὶ νὰ τὸν ὑπηρετοῦν, ἀφήνοντας ἐπιδεικτικὰ νὰ φαίνεται ἡ δύναμή του καὶ ἡ πρόθεσή του νὰ ἀδικῇ. Τὴν εὐεργεσία τὴ θύμιζε μὲ ἔμφαση, ἂν κανεὶς εἶχε κάποια διαφορὰ μαζί του, λέγοντας ὅτι δὲν χάθηκε, ἐπειδὴ αὐτὸς τὸν εἶχε μαζί του : *Μένων δὲ ὁ Θετταλὸς δῆλος ἦν ἐπιθυμῶν μὲν πλουτεῖν ἰσχυρῶς, ἐπιθυμῶν δὲ ἄρχειν, ὅπως πλείω λαμβάνοι, ἐπιθυμῶν δὲ τιμᾶσθαι, ἵνα πλείω κερδαίνοι· φίλος τε ἐβούλετο εἶναι τοῖς μέγιστα δυναμένοις, ἵνα ἀδικῶν μὴ διδοίῃ δίκην.* Ἐπὶ δὲ τὸ κατεργάζεσθαι ὧν ἐπιθυ-

μοίῃ συντομωτάτην ᾧετο ὁδὸν εἶναι διὰ τοῦ ἐπιπορκεῖν τε καὶ ψεύδεσθαι καὶ ἔξαπατᾶν, τὸ δ' ἀπλοῦν καὶ ἀληθὲς τὸ αὐτὸ τῷ ἡλιθίῳ εἶναι. Στέργων δὲ φανερός μὲν ἦν οὐδένα, ὅτῳ δὲ φαίη φίλος εἶναι, τούτῳ ἐνδηλος ἐγίγνετο ἐπιβουλεύων. Καὶ πολεμίου μὲν οὐδενὸς κατεγέλα, τῶν δὲ συνόντων πάντων ὡς καταγελῶν αἰεὶ διελέγετο. Καὶ τοῖς μὲν τῶν πολεμίων κτήμασιν οὐκ ἐπεβούλευε· χαλεπὸν γὰρ ᾧετο εἶναι τὰ τῶν φυλαττομένων λαμβάνειν· τὰ δὲ τῶν φίλων μόνος ᾧετο εἰδέναι ῥᾶστον ὃν ἀφύλακτα λαμβάνειν. Καὶ ὅσους μὲν αἰσθάνοιτο ἐπιπόρκους καὶ ἀδίκους ὡς εὖ ὠπλισμένους ἐφοβεῖτο, τοῖς δὲ ὁσίοις καὶ ἀλήθειαν ἀσκοῦσιν ὡς ἀνάνδροις ἐπειρᾶτο χρῆσθαι. Ὡς περ δὲ τις ἀγάλλεται ἐπὶ θεοσεβείᾳ καὶ ἀληθείᾳ καὶ δικαιοσύνῃ, οὕτω Μένων ἠγάλλετο τῷ ἔξαπατᾶν δύνασθαι, τῷ πλάσασθαι ψεύδη, τῷ φίλους διαγελᾶν· τὸν δὲ μὴ πανοῦργον τῶν ἀπαιδευτῶν αἰεὶ ἐνόμιζεν εἶναι. Καὶ παρ' οἷς μὲν ἐπεχείρει πρωτεύειν φιλία, διαβάλλων τοὺς πρώτους τοῦτο ᾧετο δεῖν κτήσασθαι. Τὸ δὲ πειθομένους τοὺς στρατιώτας παρέχεσθαι ἐκ τοῦ συναδικεῖν αὐτοῖς ἐμχανᾶτο. Τιμᾶσθαι δὲ καὶ θεραπεύεσθαι ἡξίου ἐπιδεικνύμενος ὅτι πλεῖστα δύναιτο καὶ ἐθέλοι ἂν ἀδικεῖν. Εὐεργεσίαν δὲ κατέλεγεν, ὁπότε τις αὐτοῦ ἀφίσταται, ὅτι χρώμενος αὐτῷ οὐκ ἀπώλεσεν αὐτόν.

Καὶ μόνο μὲ τὴν ἀπλή ἀνάγνωσις αὐτοῦ τοῦ χαρακτηρισμοῦ θ' ἀναρωτηθῇ δικαιολογημένα ὁ καθένας ἂν ὁ Ξενοφῶν μπορούσε νὰ γράψῃ κάτι χειρότερο γιὰ ἓνα σύντροφό του στὴν ἐκστρατεία. Ἡ εἰκόνα ποὺ ἔχομε μπροστά μας ἔχει συντεθῇ ἀποκλειστικὰ ἀπὸ ἀρνητικὰ στοιχεῖα. Καὶ αὐτὸ εἶναι ἀρκετό, γιὰ νὰ τὴ θεωρήσωμε ὑποπτη ὡς πρὸς τὴν ἀντικειμενικότητά της. Ἡ ἀνάγκη γιὰ ἔλεγχο αὐτοῦ τοῦ χαρακτηρισμοῦ μᾶς ὁδηγεῖ στὴν παραβολή του μὲ τὰ προσωπογραφικὰ στοιχεῖα τοῦ πλατωνικοῦ κειμένου. Στὸν Πλάτωνα ὁ Μένων παρουσιάζεται ἀπλῶς ὡς νέος ὥραϊος καὶ εὐτυχισμένος μὲ τὸ αἶσθημα τῆς ὑπεροχῆς ἀνάμεσα στοὺς ἑραστές του (76 b καὶ 80 c). Ἀλλὰ ὅπως εἶναι γνωστό, ὁ φιλόσοφος τῶν ἰδεῶν δὲν ἀσχολεῖται μὲ προσωπικούς χαρακτηρισμούς. Τὰ πρόσωπα τῶν διαλόγων του εἶναι γι' αὐτόν τυπικοὶ φορεῖς ὀρισμένων πνευματικῶν κατευθύνσεων⁴⁵. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τὸ Θεσσαλὸ συνομιλητὴ τοῦ Σωκράτη. Ὁ πλατωνικὸς Μένων δὲν εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὸ χαρακτηριστικὸ τύπο τοῦ νεαροῦ πλούσιου ἀριστοκράτη μὲ τὴ σοφιστικὴ παιδεία καὶ τὰ πολιτικὰ ὄνειρα⁴⁶. Καὶ ὡς τέτοιος ἀποτελεῖ διαλεκτικὸ ἀντίπαλο τοῦ σωκρατικοῦ λόγου. Θὰ μπορούσε ἴσως κανεὶς νὰ προσθέσῃ ὅτι ἡ εἰρωνεία, ποὺ χρωματίζει τὰ λόγια τοῦ Σωκράτη, κάθε φορὰ ποὺ τοῦ ἀπευθύνει τὸ λόγο, μᾶς ἀφήνει νὰ ὑπονοήσωμε ὅτι ἦταν γνωστὸς στοὺς σύγχρονούς του ὁ χαρακτήρας

45. Βλ. Schilling 31 ἐπ.

46. Βλ. P. Friedländer, *Platon* 2, Berlin, De Gruyter 1964³, 255. Bluck 125 ἐπ.

τοῦ Μένωνα. Ὅπως ὅλα τὰ πρόσωπα τῶν πλατωνικῶν διαλόγων ἔτσι καὶ ὁ Μένων πρέπει νὰ ἦταν ἀρκετὰ γνωστὸς στοὺς συγχρόνους τοῦ φιλοσόφου τῶν ἰδεῶν⁴⁷. Πρέπει νὰ διατηροῦσαν οἱ Ἕλληνες στὴ μνήμη τους τὸ φρικτὸ γεγονὸς τῆς δολοφονίας τῶν στρατηγῶν, καὶ δὲν γίνεται νὰ μὴν ἔδεναν μ' αὐτὸ τὴν ἄγνωστη στάση τοῦ Μένωνα. Ὁ Πλάτων γράφει 15 περίπου χρόνια ὕστερα ἀπὸ τὰ γεγονότα καὶ ὅπωςδῆποτε ὕστερα ἀπὸ τὸν Ξενοφῶντα⁴⁸, ἐπομένως προϋποθέτει τὴ γνώση ὅλων τῶν στοιχείων ποὺ προσφέρει ἡ *Ἀνάβασις*. Ἴσως καὶ νὰ ἀποδέχεται ὁ Πλάτων τὴν ἄποψη τοῦ Ξενοφῶντα καὶ γι' αὐτὸ τὸ λόγο νὰ βάζη σκόπιμα τὸ Μένωνα νὰ συζητᾷ μὲ τὸ Σωκράτη τὸ πρόβλημα τῆς ἀρετῆς, ὥστε νὰ ἔχη ἐξασφαλισμένη μιὰ ἔντονη ἀντίθεση ἀνάμεσα στὰ πρόσωπα τοῦ διαλόγου⁴⁹.

Οἱ δύο προσωπογραφίες, ποὺ ἀποκτήσαμε ἀπὸ τὸν Ξενοφῶντα καὶ τὸν Πλάτωνα, δὲν ταυτίζονται ἀλλὰ καὶ δὲν παρουσιάζουν ἀντιθέσεις⁵⁰. Θὰ ἔτεινε λοιπὸν κανεὶς νὰ πιστέψῃ ὅτι ἡ προσωπικότητα τοῦ Μένωνα ἔχει μόνο ἀρνητικὰ στοιχεῖα, ἂν δὲν μᾶς σταματοῦσε ἡ σκέψη ὅτι οἱ πηγές τῆς γνωριμίας μας μαζί του δὲν εἶναι ἀπροκατάληπτες. Πραγματικά, τόσο οἱ εἰδήσεις τοῦ Ξενοφῶντα ὅσο καὶ ἐκεῖνες τοῦ Πλάτωνα προέρχονται ἀπὸ τὸ σωκρατικὸ κύκλο, δηλ. ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς τῆς Σοφιστικῆς. Καμιὰ μαρτυρία ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, ἀπὸ τὸν κόσμον ποὺ ἀντιπροσωπεύει ὁ Μένων. Αὐτοὶ ποὺ μιλοῦν γιὰ τὸ πρόσωπό του δὲν εἶναι παρὰ οἱ ἀντίπαλοι, ποὺ προσηλωμένοι στὶς παραδοσιακὲς ἀρχές τῆς παλαιότερης κοινωνίας βλέπουν γενικὰ στὰ πρόσωπα τῶν Σοφιστῶν τὴν ἔπαρση τῆς πολιτικῆς παιδείας καὶ τὴν ἐξαλλοσύνη τῆς νεωτεριστικῆς ἠθικῆς.

Εἰδικὰ γιὰ τὸν Ξενοφῶντα ὁ Bruhn⁵¹ παρατήρησε ἤδη πρὶν ἀπὸ 60 χρόνια ὅτι ὁ ἱστορικὸς τῆς *Ἀναβάσεως* κρίνει τὸν ἀριστοκράτη καὶ κοσμοπολίτη νεαρὸ μὲ μέτρο τὴν ἀσκητικὴ ἠθικὴ τῶν *Ἀπομνημονευμάτων* του. Σ' αὐτὴ τὴν εὐστοχη παρατήρηση εἶναι ἀνάγκη νὰ προσθέσωμε ὅτι δὲν πρόκειται μόνο γιὰ τὸ βιοθεωριακὸ κριτήριον, ποὺ ὑπαγορεύει στὸν ἱστορικὸ τὸ χαρακτηρισμὸ αὐτοῦ τοῦ εἶδους, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὰ δυσάρεστα αἰσθήματα, ποὺ γεννήθηκαν ἀπὸ τὴν προσωπικὴ σχέση του μὲ τὸ σύντροφό του στὴν ἐκστρατεία καὶ ποὺ ἐπηρέασαν ἀρνητικὰ τὴ σκέψη του. Πραγματικά,

47. Βλ. Bluck 124 ἐπ. Klein 35 ἐπ.

48. Γιὰ τὴ χρονολόγηση τῆς *Ἀναβάσεως* βλ. Lesky 665.

49. Πρβλ. Friedländer 256. Bluck 124.

50. Ὁ Ἀθήναιος (11, 505 b) παρανοεῖ τὸν Πλάτωνα, ὅταν λέῃ ὅτι ὁ φιλόσοφος ἐγκώμια αὐτοῦ [sc. τοῦ Μένωνος] διεξέρχεται. Τὴν ἴδια παρανόηση κάνουν ἀπὸ τοὺς νεωτέρους ὁ Nestle 336, σημ. 20, καὶ ὁ Klein 37, ὅταν βλέπουν ἀντίθεση ἀνάμεσα στοὺς δύο χαρακτηρισμούς. Βλ. Bluck 119, σημ. 7 καὶ 124-126.

51. Bruhn 6.

ὁ Ξενοφῶν, ὡς φίλος τοῦ Κλεάρχου καὶ ἐχθρὸς τοῦ ἀντίζηλού του, παρασύρεται ἀπὸ τὰ αἰσθήματά του τόσο πολύ, ὥστε ὄχι μόνο ν' ἀδικῇ τὸ Μένωνα καὶ νὰ μεγεθύνῃ τὰ ἐλαττώματά του, ἀλλὰ καὶ νὰ παραλείπῃ βασικὰ στοιχεῖα τῆς βιογραφίας του, πράγμα ποὺ δὲν τὸ ἔκανε, ὅταν στὴν προηγούμενη σελίδα τοῦ ἔργου του ἔγραφε γιὰ τοὺς δυὸ ἄλλους ἡγέτες τοῦ ἐλληνικοῦ σώματος. Συγκεκριμένα ξέχασε νὰ μᾶς ἀποκαλύψῃ τὴν πόλιν τοῦ καὶ τὴ θέσιν τοῦ σ' αὐτή, τὶς σπουδὲς καὶ ἐπιδόσεις του, τὰ βασικὰ σημεῖα τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου του καὶ τὴν ἡλικία ποὺ εἶχε, ὅταν πέθανε, ἐνῶ ὅλα αὐτὰ τὰ στοιχεῖα τὰ σημειώνει, ὅταν βιογραφῇ τοὺς φίλους τοῦ Κλεάρχου καὶ Πρόξενου (2, 6, 1-20). Γιὰ τὸν Κλεάρχο μάλιστα δὲν χάνει εὐκαιρία, ποὺ νὰ μὴν τὴν ἐκμεταλλευτῇ, γιὰ νὰ τονίσῃ τὶς πράξεις του καὶ νὰ προβάλῃ τὴν προσωπικότητά του⁵², ἐνῶ ἀπὸ τὴ δράσιν τοῦ ἀντίζηλού του ὄχι μόνο δὲν βρίσκει καμιά πράξιν σημαντικὴ ἀλλὰ καὶ δὲν παραλείπει νὰ καταχωρίσῃ στὴν ἱστορία του ὅ,τι θὰ μπορούσε νὰ μειώσῃ τὸ ἡγετικὸ κύρος ἐκείνου⁵³. Στὴν περίπτωσιν τοῦ Κλεάρχου αἰσθάνεται ὑποχρεωμένος νὰ μᾶς κάνῃ γνωστὰ ἀκόμα καὶ τὰ γνωρίσματα τοῦ προσώπου του, καὶ τὶς χειρονομίες του (2, 6, 9 καὶ 12)· στὴν περίπτωσιν τοῦ Προξένου νὰ μᾶς μιλήσῃ καὶ γιὰ τὰ χρήματα ποὺ ξόδεψε, παρακολουθώντας μαθήματα κοντὰ στὸ Γοργία (2, 6, 16)· καὶ μόνο γιὰ τὸ Μένωνα δὲν βρῆκε, γιὰ νὰ παραδώσῃ στὴ μνήμῃ τῶν ἀνθρώπων, ἄλλο σημεῖο τῆς ἰδιωτικῆς του ζωῆς ἀπὸ τοὺς ὁμοφυλόφιλους ἔρωτές του (2, 6, 28). Ἀλλὰ ὕστερα ἀπὸ τέτοιες διαπιστώσεις, ποὺ προκύπτουν ἀπὸ τὸν ἔλεγχον τοῦ χαρακτηρισμοῦ τοῦ Ξενοφῶντα, ἀρχίζομε ν' ἀμφιβάλλωμε γιὰ τὴν ἀντικειμενικότητα τῶν λόγων του καὶ ὡς πρὸς αὐτὸ τὸ σημεῖο. Ἦδη στὴν ἀρχαιότητα εἶχαν παρατηρήσει ὅτι ὁ ἱστορικὸς τῆς Ἀναβάσεως ἀπὸ ἐχθρότητα γιὰ τὸ πρόσωπον τοῦ Μένωνα, τὸν παριστάνει ὡς ἐκδοτὸ στὴν ὁμοφυλοφιλία. Στὸ Διογένη τὸ Λαέρτιον, καὶ ἀκριβῶς στὸ κεφάλαιον ὅπου βιογραφεῖ τὸν Ξενοφῶντα, διαβάζομε (2, 50) : *Ἐχθρῶς δὲ διέκειτο [sc. Ξενοφῶν] πρὸς Μένωνα τὸν Φαρσάλιον, παρὰ τὸν χρόνον τῆς ἀναβάσεως [τὸν ξεναγόν· ὅτε καὶ λοιδορῶν αὐτόν φησιν αὐτοῦ μείζοσι κεχρηῆσθαι παιδικοῖς. Ὁ Πλάτων βάζει σ' ἓνα σημεῖον τοῦ διαλόγου (76 b) τὸ Σωκράτη νὰ λέῃ στὸ νεαρὸ συνομιλητὴ του : Καὶ μὲ σκεπασμένο τὸ πρόσωπόν του κανεὶς θὰ μπορούσε νὰ καταλάβῃ, Μένωνα, ὅπως μιᾶς (δηλ. μὲ τόση πεποίθησιν στὸν ἑαυτὸν σου), ὅτι εἶσαι ὁμορφος καὶ ὅτι ἔχεις ἀκόμα ἐραστές. Ἴσως ἐδῶ ὁ Πλάτων νὰ ὑποδηλώνῃ ὅτι ἀποδέχεται τὴ μομφὴν τοῦ Ξενοφῶντα, πράγμα ποὺ ἐξυπηρετοῦσε τὸν*

52. Βλ. 1, 1, 9. 1, 3, 1-21. 2, 1, 7-23. 2, 2, 1-5. 2, 4, 5-7. 2, 5, 1-15 καὶ 2, 6, 1-15.

53. Βλ. σελ. 235 καὶ 237.

ἀγώνα του νὰ ἐξιδανικεύσῃ τὸ δάσκαλό του, δείχνοντας πόσο διεφθαρμένος ἦταν ὁ ἀντίπαλος κόσμος⁵⁴.

Τὸ νὰ προσπαθήσῃ κανεὶς νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ὁ χαρακτήρας τοῦ Μένωνα δὲν εἶχε τίποτα τὸ ἐπιλήψιμο, θὰ ἦταν ματαιοπονία. Ἡ ἔρευνα δὲν ἀποβλέπει στὸ νὰ τὸν ἀπαλλάξωμε ἀπὸ τὶς κατηγορίες, ἀλλὰ στὸ νὰ ἐλέγξωμε τὸ κύρος τῶν πηγῶν, γιὰ νὰ προσεγγίσωμε ὅσο γίνεται τὴν ἱστορικὴ ἀλήθεια. Καὶ εἶδαμε ὅτι αὕτῃ δὲν διασφαλίζεται ἀπὸ τὶς πηγές μας, ὕστερα ἀπὸ τὶς διαπιστώσεις ποὺ κάναμε. Ἐτσι κρατοῦμε ὡς τελικὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ Ξενοφῶν καὶ ὁ Πλάτων, μὲ τὴ γνωστὴ φιλοσοφικὴ θέσῃ τους, δὲν μᾶς δίνουν τὴν προσωπογραφία τοῦ ἱστορικοῦ Μένωνα, ἀλλὰ τὴ γελοιογραφία ἑνὸς ἰδεατοῦ τύπου τῆς σοφιστικῆς ἠθικῆς.

4. Ἡ θεωρία τῶν αἰσθήσεων καὶ ἡ ἐννοία τῆς ἀρετῆς.

Σχετικὰ μὲ τὸν κύκλο τῶν ἰδεῶν τοῦ Μένωνα ὑπάρχουν στὸν Πλάτωνα ὁρισμένοι ὑπαινιγμοὶ γιὰ μιὰ Φυσικὴ καὶ μιὰ Ἠθικὴ. Οἱ ὑπαινιγμοὶ αὗτοὶ συνοδεύονται μὲ τὴ διαβεβαίωση ὅτι σ' αὐτὰ τὰ θέματα ὁ μαθητὴς τοῦ Γοργία ἔχει κοινὲς ἀντιλήψεις μὲ τὸ δάσκαλό του (71 d, 73 c, 76 c).

Ὡς πρὸς τὴν πρώτη θεωρία, τὴ Φυσικὴ, ὁ Γοργίας καὶ ὁ Μένων, σύμφωνα μὲ τὴν πλατωνικὴ ἔκθεσιν (76 c-d), βασίζονται στὸν Ἐμπεδοκλῆ (ἀπόσπ. 109 καὶ μαρτ. 86⁵⁵ καὶ 88) καὶ ἐξηγοῦν τὴν αἴσθησιν, λέγοντας ὅτι τὰ ἀντικείμενα ἐκπέμπουν ὁρισμένα σωματίδια, ποὺ ταιριάζουν στὰ αἰσθητήρια ὄργανά μας, καὶ συγκεκριμένα στοὺς ἀντίστοιχους πόρους ποὺ διαθέτουν, γιὰ νὰ δέχωνται τὰ σωματίδια : *Ἀπορροὰς τινὰς τῶν ὄντων κατὰ Ἐμπεδοκλέα κτλ. καὶ πόρους εἰς οὓς καὶ δι' ὧν αἱ ἀπορροαὶ πορεύονται.* Ὁ Πλάτων περιορίζεται σ' αὐτὲς τὶς φτωχὲς εἰδήσεις γιὰ τὴ φυσικὴ θεωρία τοῦ Μένωνα, καὶ μάλιστα χωρὶς νὰ καταπιάνεται μὲ τὴν ἐρμηνεία τους ἢ μὲ τὴν κριτικὴ τους. Ὁ λόγος εἶναι ὅτι στὸ διάλογο τὸν ἀπασχολεῖ ἡ δεύτερη ἀπὸ τὶς θεωρίες τοῦ Μένωνα, ἡ Ἠθικὴ.

Ὡς πρὸς τὴν Ἠθικὴ τοῦ Μένωνα παρατηροῦμε ὅτι ὁ συγγραφέας τοῦ διαλόγου ἀρκεῖται σὲ εἰδήσεις ποὺ ἀναφέρονται στὸ πρόβλημα τῆς ἀρετῆς. Ὁ συνομιλητὴς τοῦ Σωκράτη παρουσιάζεται νὰ περιγράφῃ (71 e-72 d) τὸ φαινόμενο τῆς ἀρετῆς ὡς προσδιοριστικὴ ἰκανότητα τῆς συμπεριφορᾶς τοῦ καθενὸς ξεχωριστὰ καὶ ὄχι ὡς ἐνιαία ἰδιότητα τῶν ἀνθρώπων. Αὕτῃ ἡ ἰκανότητα ἐπιτρέπει στὸν καθένα νὰ συμπεριφέρεται ἀνάλογα μὲ

54. Ἐνδεικτικὰ γι' αὐτὸ τὸ θέμα πρέπει ν' ἀναφερθοῦμε στὸ Φαῖδρο. Βλ. διεξοδικὴ εἰσαγωγὴ στὸ διάλογο ἀπὸ τὸν Ι. Ν. Θεοδωρακόπουλο, *Πλάτωνος Φαῖδρος*. Εἰσαγωγὴ, ἀρχαῖο καὶ νέο κείμενο μὲ σχόλια, Ἀθῆναι 1971³, ἰδιαίτερα τὰ τελευταῖα κεφάλαια τῆς εἰσαγωγῆς.

55. Ἐμπεδοκλῆς, μαρτ. 86 Diels=Θεόφραστος, *Περὶ αἰσθήσεων* 7. Πρβλ. Bluck 251.

τίς ἀπαιτήσεις ποὺ προϋποθέτει τὸ φύλο του, ἡ ἡλικία, ἡ κοινωνικὴ θέση, ἡ οἰκογενειακὴ κατάστασή του καὶ τὸ ἔργο ποὺ ἔχει ἀναλάβει. Ἐτσι ἄλλη εἶναι ἡ ἀρετὴ τοῦ ἀντρα, ἄλλη τῆς γυναίκας, ἄλλη τοῦ παιδιοῦ κ.ο.κ. Ἡ ἀρετὴ τοῦ ἀντρα π.χ. εἶναι τὸ νὰ μπορῇ ν' ἀνταποκρίνεται στὶς ὑποχρεώσεις του ὡς πολίτης, νὰ κάνῃ καλὸ στοὺς φίλους καὶ κακὸ στοὺς ἐχθροὺς καὶ νὰ φυλάγεται νὰ μὴν πάθῃ ὁ ἴδιος κάτι τέτοιο. Ἡ ἀρετὴ τῆς γυναίκας εἶναι τὸ νὰ μπορῇ νὰ κρατᾷ τὸ νοικοκυριὸ καὶ νὰ ὑπακούῃ στὸν ἀντρα της. Ἄλλη εἶναι ἡ ἀρετὴ τοῦ παιδιοῦ, τοῦ κοριτσιοῦ καὶ τοῦ ἀγοριοῦ, ἄλλη τοῦ ἐλεύθερου ἀνθρώπου καὶ ἄλλη τοῦ δούλου. Ἐτσι ὑπάρχουν πολλὲς μορφές ἀρετῆς, γιατί ἡ ἀρετὴ ἀναφέρεται σὲ κάθε πράξη, σὲ κάθε ἡλικία καὶ ἔργο : *Πρῶτον μὲν, εἰ βούλει ἀνδρὸς ἀρετήν, ῥάδιον, ὅτι αὕτη ἐστὶν ἀνδρὸς ἀρετή, ἱκανὸν εἶναι τὰ τῆς πόλεως πράττειν, καὶ πράττοντα τοὺς μὲν φίλους εὖ ποιεῖν, τοὺς δ' ἐχθροὺς κακῶς, καὶ αὐτὸν εὐλαβεῖσθαι μηδὲν τοιοῦτον παθεῖν. Εἰ δὲ βούλει γυναικὸς ἀρετήν, οὐ χαλεπὸν διελθεῖν, ὅτι δεῖ αὐτήν τὴν οἰκίαν εὖ οἰκεῖν σώζουσάν τε τὰ ἔνδον καὶ κατήκοον οὔσαν τοῦ ἀνδρός. Καὶ ἄλλη ἐστὶ παιδὸς ἀρετή, καὶ θηλείας καὶ ἄρρενος, καὶ πρεσβυτέρου ἀνδρός, εἰ μὲν βούλει, ἐλευθέρου, εἰ δὲ βούλει, δούλου. Καὶ ἄλλαι πάμπολλαι ἀρεταὶ εἰσιν, ὥστε οὐκ ἀπορία εἶπεῖν ἀρετῆς πέρι ὅ τι ἔστι· καθ' ἐκάστην γὰρ τῶν πράξεων καὶ τῶν ἡλικιῶν πρὸς ἕκαστον ἔργον ἐκάστω ἡμῶν ἡ ἀρετὴ ἐστίν.*

Ὁ Μένων μὲ τὴν περιγραφὴ αὐτὴ προσδιορίζει τὸ πεδίο ὅπου ἐκδηλώνεται ἡ ἀρετὴ καὶ ἐπισημαίνει τίς ποικίλες μορφές της. Ἀλλὰ ὁ Πλάτων δὲν ἱκανοποιεῖται μ' αὐτό, καὶ ζητᾷ νὰ μάθῃ τὸ κοινὸ γνῶρισμα ὅλων τῶν ἀρετῶν, δηλ. αὐτὸ ποὺ μᾶς ἐπιτρέπει νὰ τίς λέμε ὅλες μὲ τὸν κοινὸ ὄρο ἀρετῆ⁵⁶. Ἐτσι βάζει τὸ Σωκράτη (72 b ἐπ.) νὰ ζητᾷ ἀπὸ τὸ συνομιλητὴ του νὰ ὀρίσῃ τὴν ἀρετὴ μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ποὺ θὰ ὀρίζε ἓνα φυσικὸ σῶμα ἢ μιὰ φυσικὴ κατάσταση. Δηλ. ὅπως βρίσκομε, λέει, τὰ κοινὰ γνωρίσματα ἀνάμεσα σ' ὅλες τίς μέλισσες καὶ συνθέτομε μὲ αὐτὰ τὸν ὀρισμὸ τοῦ εἴδους ἢ ὅπως δὲν λέμε υἰεὶα τοῦ ἀντρα, υἰεὶα τῆς γυναίκας, υἰεὶα τοῦ παιδιοῦ κτλ., ἀλλὰ ὀρίζομε τὴν υἰεὶα μὲ τὸ κοινὸ γνῶρισμά της, σ' ὅποιον καὶ ἂν ἐκδηλώνεται, ἔτσι πρέπει νὰ κάνωμε καὶ γιὰ τὴν ἀρετὴ. Τότε ὁ Μένων ἐκφράζει τὸ φόβο (73 a), μήπως ἡ ἀρετὴ δὲν μοιάζει μὲ τὰ πράγματα ποὺ ἀναφέρθηκαν, ὅποτε δὲν μπορούμε νὰ τὴν ὀρίσωμε μὲ ἀντίστοιχο τρόπο. Ἡ ἀμφιβολία αὐτὴ φανερώνει τὴν πραγματικὴ στάση ὅλης τῆς Σοφιστικῆς προστὰ στὸ πρόβλημα τῶν ἀξιῶν⁵⁷. Ἀλλὰ ὁ Σωκράτης δὲν τὴν συµμερίζεται. Ἐτσι,

56. Γιὰ τὴν ἔννοια τῆς ἀρετῆς στὸν Πλάτωνα πρῶτο βοήθημα ἀποτελεῖ ἡ εἰδικὴ μονογραφία τοῦ H. J. Krämer, *Arete bei Platon und Aristoteles. Zum Wesen und zur Geschichte der platonischen Ontologie*, Amsterdam, Schippers 1967 (=1959), 600 S.

57. Βλ. Guthrie 164 ἐπ.

συγκεφαλαιώνοντας κάπως αυθαίρετα⁵⁸ τὸν περιγραφικὸ ὅρισμό ἐκείνου μὲ τὴ φράση *εὖ διοικεῖν* προσθέτει ὡς προϋπόθεσή του τὴ δικαιοσύνη καὶ τὴ σωφροσύνη, γιὰ νὰ δείξη ὅτι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι γίνονται ἠθικοὶ μὲ τὸν ἴδιο τρόπο, δηλ. μὲ αὐτὲς τὶς δυὸ ἀρετὲς, καὶ φτάνει στὸ συμπέρασμα ὅτι, ἀφοῦ τὸ αἷτιο τῆς ἀρετῆς εἶναι ἐνιαῖο, ἐνιαία εἶναι καὶ ἡ ἀρετή, πράγμα ποὺ σημαίνει ὅτι ὁ ὅρισμός της εἶναι δυνατὸς καὶ ὁ Μένων εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ τὸν ἀναζητήσῃ.

Ἡ πλατωνικὴ σκηνοθεσία θέλει τὸ Μένωνα νὰ ἀποδέχεται αὐτὸ τὸ συλλογισμό. Αὐτὸ ἐξυπηρετεῖ βέβαια τὴν προσπάθεια τοῦ ἱδρυτῆ τῆς Ἀκαδημίας νὰ μνημειώσῃ τὴν κριτικὴ ποὺ ἄσκησε ὁ Σωκράτης πάνω στὸ κίνημα τῆς Σοφιστικῆς, ἀλλὰ δὲν ἀποτρέπει τὶς ὑποψίες μας γιὰ ἐνδεχόμενες ἐπιφυλάξεις τοῦ ἱστορικοῦ Μένωνα σὲ μιὰ πραγματικὴ συνάντησή του μὲ τὸ Σωκράτη. Φαίνεται ὅμως ὅτι καὶ ὁ συλλογισμὸς τοῦ Πλάτωνα ἐδῶ (73 a-c) δὲν εἶναι ἀπρόσβλητος. Γιατὶ ὅταν ὁ Σωκράτης ἐξισώνῃ τὴν ἀρετὴ μὲ τὸ *εὖ διοικεῖν* (ἀρετὴ = *εὖ διοικεῖν*) καὶ ἀμέσως βάζῃ ὡς προϋπόθεση τοῦ *εὖ διοικεῖν* τὴ δικαιοσύνη καὶ τὴ σωφροσύνη, ποὺ εἶναι μορφὲς τῆς ἀρετῆς, εἶναι σὰν νὰ βάζῃ ὡς προϋπόθεση τῆς ἀρετῆς τὴν ἴδια τὴν ἀρετὴ⁵⁹. Ἄλλος παραλογισμὸς εἶναι ὅτι ὁ Σωκράτης δέχεται ὡς σωστὸ τὸν ὅρισμό τοῦ Μένωνα (ἀρετὴ = *εὖ διοικεῖν*), μόνο καὶ μόνο γιὰ ν' ἀποδείξῃ ὅτι εἶναι δυνατὸς ὁ ὅρισμός τῆς ἀρετῆς καὶ γιὰ νὰ ὑποχρεώσῃ τὸ συνομιλητὴ του νὰ ἐπιχειρήσῃ ἓνα νέο ὅρισμό ! Ἴσως πρὶν ἀπ' ὅλα αὐτὰ ὁ Σωκράτης θὰ ἔπρεπε νὰ σταθῇ κάπως περισσότερο μπροστὰ στὴν ἀμφιβολία τοῦ νεαροῦ σοφιστῆ γιὰ τὸ ἂν ὑπάρχῃ ὁμοιότητα ἀνάμεσα στὶς ἐννοιες τῆς Φυσικῆς καὶ τῆς Ἠθικῆς : *Ἐμοιγέ πως δοκεῖ, ὦ Σώκρατες, τοῦτο οὐκέτι ὅμοιον εἶναι τοῖς ἄλλοις τούτοις*. Γιατί, ἀναζητώντας ἀνάμεσα στὶς ἀρετὲς τὰ κοινὰ γνωρίσματά τους μὲ τὸν τρόπο ποὺ ἀναζητοῦμε τὰ κοινὰ γνωρίσματα τῶν μελισσῶν, χωρὶς ἴσως καὶ ὁ ἴδιος νὰ τὸ καταλάβῃ, ἔφτασε στὸ σημεῖο νὰ παρουσιάζῃ τὶς ἀρετὲς τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς σωφροσύνης ὡς γνωρίσματα τῆς ἀρετῆς⁶⁰.

Ἀφοῦ λοιπὸν σύμφωνα μὲ τὴν πλατωνικὴ σκηνοθεσίαν ὁ Μένων πείθεται νὰ δώσῃ ὅρισμό τῆς ἀρετῆς, τροποποιεῖ τὸ *εὖ διοικεῖν* σὲ *ἄρχειν*

58. Πρβλ. Klein 52.

59. Πρβλ. Bluck 231 καὶ 262.

60. Ὅπως παρατηρεῖ ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς νεώτερης Λογικῆς ἡ L. Grimm, *Definition in Plato's Meno*. An inquiry in the light of Logic and Semantics into the kind of definition intended by Socrates when he asks «What is virtue?», Oslo Univ. Press 1962, 30 ἐπ., ὁ Σωκράτης δὲν κάνει διάκριση οὔτε ἀνάμεσα στὸ πράγμα καὶ στὴ λέξη οὔτε ἀνάμεσα στὴ λέξη καὶ στὴν ἐννοια, καὶ αὐτὸ τὸν ὁδηγεῖ σ' ἓνα εἶδος ὁρισμοῦ, ποὺ ἐκφράζει συμφυρμὸ λεκτικοῦ καὶ πραγματικοῦ ὁρισμοῦ. Πρβλ. Bluck 6 ἐπ., 231 καὶ 262. Klein 51-53 καὶ 58.

οἷόν τ' εἶναι τῶν ἀνθρώπων (73 c). Καὶ τότε ὁ Σωκράτης τὸν κάνει νὰ παραδεχτῇ ὅτι ὁ δοῦλος καὶ τὸ παιδί δὲν κυβερνοῦν κανένα· ἐπομένως ὁ ὅρισμός δὲν καλύπτει ὅλη τὴν ἐπιφάνεια τῆς ἐννοίας. Καὶ ὅμως ὁ ὅρισμός αὐτός δὲν θὰ ἔχανε τὴν ἀξία του, ἂν ὁ Πλάτων ἐπαιρνε τὸ ἄρχειν ὡς κυβερνητικὴ τέχνη γενικά, ὅπου ἐντάσσεται καὶ ἡ ρυθμιστικὴ ἱκανότητα τῆς συμπεριφορᾶς τοῦ κάθε ἀνθρώπου, ἢ «αὐτο-κυριαρχία»⁶¹. Στὴ συνέχεια ὁ Σωκράτης, ἀφοῦ ὑποτίθεται ὅτι ἔχει ἀπορρίψει τὸν ὅρισμό, τὸν ξαναδέχεται ὡς σωστό, γιὰ νὰ προσθέσῃ πάλι ὡς ἀπαραίτητο ὅρο τοῦ ἄρχειν τὴ δικαιοσύνη, δηλ. μιὰ ἀρετὴ, καὶ νὰ ξαναπέσῃ στὸν παραλογισμό πού εἶδαμε πιὸ πάνω. Τὸ ἴδιο ἀκριβῶς συμβαίνει καὶ ὅταν πιὸ κάτω (77 b) ὁ Μένων διατυπώσῃ τὸν ὅρισμό διαφορετικά : *Ἐπιθυμοῦντα τῶν καλῶν δυνατόν εἶναι πορίζεσθαι*. Ἡ προσπάθεια νὰ δοθῇ ὅρισμός τῆς ἀρετῆς ναυαγεῖ στὸ σύνολό της, γιὰ τὰ ἄγνωστα ἐρμηνεύονται μὲ ἄγνωστα⁶².

Ὁ Μένων εἶχε δηλώσει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ (73 a) τὴν ἀμφιβολία του γιὰ τὸ ἂν μποροῦμε νὰ ὀρίσωμε τὴν ἀρετὴ μὲ τὸν τρόπο πού ὀρίζομε τὰ φυσικὰ σώματα καὶ τὶς φυσικὲς καταστάσεις. Ἡ φράση *ἔμοιγέ πως δοκεῖ, ὦ Σώκρατες, τοῦτο οὐκέτι ὅμοιον εἶναι τοῖς ἄλλοις τούτοις* δὲν εἶναι ἡ μόνη πού δηλώνει τὴν ἱστορικὴ θέση τοῦ Μένωνα, ὡς μαθητῆ τοῦ Γοργία, μέσα στὴν κατασκευὴ τοῦ πλατωνικοῦ διαλόγου. Σὲ πολλὰ σημεία τοῦ ἔργου ἔχομε νὰ παρατηρήσωμε παρόμοιες ἐκφράσεις. Ἀπ' αὐτὲς σταχυολογοῦμε τὶς πιὸ ἐνδεικτικὲς : *Τί ἄλλο γ' ἢ ἄρχειν* κτλ., *εἶπερ ἔν γέ τι ζητεῖς κατὰ πάντων* (73 c). *Οὐ γὰρ δύναμαί πω, ὦ Σώκρατες, ὡς σὺ ζητεῖς, μίαν ἀρετὴν λαβεῖν κατὰ πάντων, ὥσπερ ἐν τοῖς ἄλλοις* (74 b). *Καὶ τοὺς ἄλλους ποιεῖς ἀπορεῖν* (80 a). *Οὐκ ἔχω ὃ τι ἀποκρίνωμαί σοι. Νῦν δὲ οὐδ' ὃ τι ἐστὶν [sc. ἀρετὴ] τὸ παράπαν ἔχω εἰπεῖν* (80 b). Τέτοιες ἐκφράσεις προδίδουν τὴν ἀπροσμάχητη ἀμφιβολία τοῦ πραγματικοῦ Μένωνα γιὰ τὴ δυνατότητα τοῦ ὀρισμοῦ τῆς ἀρετῆς καὶ τὴν αὐξανόμενη δυσφορία του γιὰ τὴν πορεία τοῦ λόγου. Ἔτσι ἡ ἀναμφισβήτητη θέση τοῦ Μένωνα, ὅπως τὴν ἀποδίδουν ὁ Πλάτων καὶ οἱ μαρτυρίες ἀπὸ τὸν κύκλο τῶν ἰδεῶν τοῦ Γοργία (βλ. ἀπόσπ. 18), δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι παρὰ ἡ διαπίστωση τοῦ ὅτι ὑπάρχουν πολλὲς ἀρετέες, ὅχι μία : *Οὐ γὰρ δύναμαι* κτλ. *μίαν ἀρετὴν λαβεῖν κατὰ πάντων* (74 b). Ἴσως δὲν εἶναι τυχαῖο ὅτι ἀμέσως μετὰ τὸν Πλάτωνα ὁ πατέρας τῆς ἐπιστημονικῆς Λογικῆς, ὁ Ἀριστοτέλης, μὲ τὰ *Πολιτικά* του (Α 13, 1260 a 25 ἐπ.) ἔρχεται ὅχι ἀπλῶς νὰ ἐπικρίνῃ τὴ σωκρατικὴ μέθοδο καὶ νὰ δικαιώσῃ τὴν ἀμφιβολία τοῦ Μένωνα γιὰ τὴ δυνατότητα τοῦ ὀρισμοῦ τῆς ἀρετῆς, ἀλλὰ καὶ νὰ ταχθῇ γενικά μὲ τὴ θέση τῆς σχο-

61. Πρβλ. Bluck 233.

62. Πρβλ. Bluck 5 ἐπ., 243 καὶ 249. Klein 82-87.

λῆς τοῦ Γοργία⁶³ ὅτι ὑπάρχουν ἀρετές, ὅχι ἀρετή: Καθόλου γὰρ οἱ λέγοντες ἐξαπατῶσιν ἑαυτοὺς ὅτι τὸ εὖ ἔχειν τὴν ψυχὴν ἀρετή, ἢ τὸ ὀρθοπραγεῖν, ἢ τι τῶν τοιούτων· πολλὸν γὰρ ἄμεινον λέγουσιν οἱ ἐξαριθμοῦντες τὰς ἀρετάς, ὥσπερ Γοργίας, τῶν οὕτως ὁριζομένων.

Ὅλες οἱ ἀπόπειρες τοῦ Μένωνα νὰ ὀρίση τὴν ἀρετή

1. *Εὖ διοικεῖν,*
2. *Ἄρχειν οἷον εἶναι τῶν ἀνθρώπων,*
3. *Ἐπιθυμοῦντα τῶν καλῶν δυνατόν εἶναι πορίζεσθαι*

ἔχουν κοινὸ γνῶρισμα τὴν προσκόλλησιν στὴν ἐμπειρικὴ πραγματικότητα καὶ ἀπηχοῦν τὴν κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ ἀντίληψη τῆς ὀρετῆς, ἐνῶ ὁ Σωκράτης κινεῖται πάντα ἀνάμεσα σὲ *a priori* δοσμένα νοοκρατικὰ σχήματα καὶ ἠθικολογικὲς πεποιθήσεις⁶⁴. Μὲ κριτήριον αὐτὰ τὰ γνῶρισμα τῆς σκέψης τοῦ Μένωνα πρέπει ν' ἀναζητήσωμε τὴν αὐθεντικότητα τοῦ λόγου τοῦ μέσα στὸ πλατωνικὸ κείμενο.

Τελειώνοντας μποροῦμε νὰ ὑποθέσωμε ὅτι ὁ Μένων ἤδη στὴν ἡλικία τῶν εἴκοσι χρόνων ἦταν μιὰ ἰσχυρὴ πολιτικὴ καὶ πνευματικὴ φυσιογνωμία, ἱκανὴ νὰ ἡγῆται σὲ ἐκστρατεῖες καὶ νὰ ἀπασχολῇ συγγραφεῖς, ποὺ ἔκαναν τ' ὄνομά του ἀθάνατο. Ἀλκιβιάδης τῆς Θεσσαλίας τὸν εἶπε ὁ Jowett⁶⁵. Ἄν δὲν ἔχανόταν τόσο πρόωρα, ἡ ἐπίδρασή του στὸ ἱστορικὸ γίγνεσθαι τοῦ τόπου του θὰ ἦταν σημαντικὴ.

MENON, DER SCHÜLER VON GORGIAS

Zusammenfassung.

Menon, der Schüler von Gorgias und General bei der Anabasis von Kyros, gehört den Menoniden von Pharsalos an, einer adligen Familie, die mit den Alevaden von Larisa wie auch mit der königlichen Familie von Persien und Anytos, dem demokratischen Führer von Athen, dem bekannten Ankläger von Sokrates, freundschaftlich verbunden war. Bei dem führenden Sophisten Gorgias in Larisa lernte Menon die Rhetorik und Eristik

63. Βλ. Guthrie 254 ἐπ. καὶ 54. Πρβλ. Zeller 1391, σημ. 1. H. Gaus, *Philosophischer Handkommentar zu den Dialogen Platons* 2/1, Bern, Lang 1956, 110. Friedländer 259. Bluck 218. Klein 81. Α. Μπαγιόνας, *Ἡ πολιτικὴ φιλοσοφία τῶν Κυνικῶν*, Ἀθῆναι, Παπαζήσης 1970, 7. Α. Μπαγιόνας, *Ὁρθολογισμὸς καὶ ἀνθρωπισμὸς στὴν ἀρχαία ἐλληνικὴ σκέψη*, Ἐφημ. «Τὸ Βῆμα» 14.3.71.

64. Πρβλ. Bluck 126, 201 ἐπ., 217 ἐπ. καὶ 229 ἐπ. H. Gundert, *Der platonische Dialog*, Heidelberg, Winter 1968, 27 ἐπ.

65. Πρβλ. Friedländer 256. Klein 37.

und hörte bei demselben die Natur- und die Seelenlehre des Empedokles. Aus dem platonischen Text ergibt sich, daß Menon außerdem eine literarische und mathematische Bildung genossen hatte. Es ist möglich, daß er Sokrates im Jahre 402 in Athen traf, als er in Athen weilte, um die Athener zur Hilfe für die Alevaden zu bitten, die die demokratische Regierung in Larisa zu beseitigen versuchten. Während dieses Zusammentreffens diskutierten sie das Problem der Tugend.

Menon nahm an der Anabasis von Kyros als Führer eines Korps von 1500 Dolopen, Ainianen und Olynthiern teil. Aus Ruhmessucht entwickelte er sich zu einem Rivalen des Klearchos von Lakedaimon. Seine Beziehungen mit den persischen Führern Ariaaios und Tissaphernes nach Kyros' Tode wirkten so, daß die Griechen ihn in Verdacht hatten, er hätte bei der Ermordung der griechischen Generale mitgemacht, in der Hoffnung, die Führung der Zehntausend zu übernehmen. Es ist aber wahrscheinlicher, daß auch er, wie die anderen Offiziere der Griechen, Opfer der List von Tissaphernes gewesen ist. Daß das Lebensende Menons nicht weniger schrecklich als jenes seiner Kameraden war, ist ein Beweis dafür.

Xenophon charakterisiert den Menon als ungerecht, zügellos, arrogant und schlau. Platon läßt ihn uns als Egoisten, eingebildeten und pompösen verstehen. Beide Quellen gehören zu dem sokratischen, also dem sophistenfeindlichen Kreis. Kein entsprechendes Zeugnis aus dem Kreis, den Menon repräsentiert, ist erhalten. So ist anzunehmen, daß Xenophon und Platon, mit ihrer bekannten philosophischen Stellung, uns nicht das Porträt des geschichtlichen Menon, sondern die Karikatur einer ideellen Figur der sophistischen Ethik geben.

Menon, wie auch sein Lehrer Gorgias, hat die Aporrhoe-Theorie des Empedokles angenommen. Seine Versuche, die Tugend durch das

1. Εὖ διοικεῖν,
2. Ἄρχειν οἷον εἶναι τῶν ἀνθρώπων,
3. Ἐπιθυμοῦντα τῶν καλῶν δυνατόν εἶναι πορίζεσθαι

zu definieren, zeigen, daß er immer mit gesellschaftlich-politischen Begriffen operiert, im Gegensatz zu Sokrates, der auf a priori gegebenen intellektualistischen Konstruktionen bzw. moralistischen Überzeugungen seine Beweisführung aufbaut. Menon nimmt mit der ganzen Schule von Gorgias an, es gäbe viele Tugenden, nicht aber eine, wie es Sokrates will, der darauf beharrt, sie genauso zu definieren, wie man die physischen Körper definiert. Aristoteles gibt der Einstellung Menons Recht.

Athen

Evangelos N. Roussos

